

Gerber, Rafał

Szkolnictwo Królestwa Polskiego w okresie międzypowstaniowym

Rozprawy z Dziejów Oświaty 3, 41-132

1960

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RAFAŁ GERBER

SZKOLNICTWO KRÓLESTWA POLSKIEGO W OKRESIE MIĘDZYPÓWSTANIOWYM¹

Okres międzypowstaniowy w Królestwie Polskim cechowała dynamika w dziedzinie rozwoju życia gospodarczego kraju. Była to epoka rewolucji przemysłowej. Odmienne przedstawiała się natomiast sytuacja w dziedzinie rozwoju życia kulturalnego, zwłaszcza w szkolnictwie.

Upadek powstania listopadowego wpłynął hamująco na rozwój szkolnictwa, władze carskie bowiem ustosunkowały się doń zdecydowanie wrogo. Mikołaj I, zwolennik utrzymania ciemnoty w Rosji, upatrywał jedną z głównych przyczyn powstania listopadowego w oświacie Królestwa, pisząc o tym w dniu 5 października 1831 r. do Paskiewicza:

Ponieważ oświata była zła i jej to zwłaszcza przypisać należy skłonność młodzieży do byłego buntu, należy na tę dziedzinę zwrócić największą bacność. Nie będzie zbyt cenne wydanie polecenia Rautenstrauchowi, aby wygotował projekt reformy całego wydziału szkolnego i projekt mnie przedstawić należy².

¹ Obszerna praca o dziejach oświaty w okresie międzypowstaniowym J. Kucharzewskiego pt. *Epoka Paskiewiczowska. Losy oświaty*, Warszawa 1914, daje wyjątkowo skąpe dane statystyczne rozwoju szkół, bez analizy cyfr, co odbiło się ujemnie na obrazie rozwoju szkół elementarnych. Nie uwzględniono również składu wyznaniowo-narodowościowego, jak i społecznego uczniów, wreszcie zróżnicowania szkolnictwa elementarnego na miejskie i wiejskie. Zadaniem niniejszej pracy jest uzupełnienie tej luki w opracowaniu dziejów oświaty Królestwa. Za punkt wyjścia biorę rok 1839/40, do którego znalazłem najwięcej danych cyfrowych. Władze nowo utworzonego w styczniu 1840 r. okręgu naukowego warszawskiego dokonały bowiem dla zapoznania się z ówczesnym obrazem pełnego opracowania statystycznego stanu szkolnictwa. Z następnych lat wykorzystałem roczne sprawozdania okręgów z przerwami 5-letnimi za lata 1845—1850, 1855 i 1860. Materiały te znalazłem w Centralnym Archiwum Wojskowo-Historycznym dla lat 1833—1838, dla następnych zaś w Centralnym Historycznym Archiwum w Leningradzie w Zespole Departamentu Oświaty.

² Szczerbałow, G. F. *Paskiewicz*, t. IV, s. 180.

W tymże samym miesiącu Mikołaj polecił zamknąć uniwersytet oraz wszystkie inne wyższe szkoły. Nie otwarto również szkoły przygotowawczej politechnicznej, szkoły głównej muzyki, instytutu pedagogicznego, instytutu nauczycieli elementarnych w Puławach oraz szkół wojewódzkich. W miejsce skasowanych szkół wojewódzkich Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wprowadziła czteroklasowe szkoły wydziałowe. Liczba publicznych szkół elementarnych spadła po powstaniu gwałtownie do połowy w porównaniu z r. 1830. Była to już zresztą druga po 1822/23 r. katastrofa w dziedzinie szkolnictwa początkowego. Pierwsza spowodowana była zmianą kursu po odejściu Stanisława Potockiego i zapanowaniu ducha reakcji po objęciu kierownictwa Komisji Rządowej WR i OP przez Stanisława Grabowskiego. Liczba szkół elementarnych zmniejszyła się w latach 1821—1830 o 558, czyli blisko 40%, gdy równocześnie liczba ludności Królestwa zwiększyła się o 600 000. Gwałtowny spadek ilości dzieci w szkołach elementarnych dotknął przede wszystkim wsi, gdzie liczba uczniów zmalała z 19 915 do 7668. To były najbardziej krytyczne lata dla województw mazowieckiego i kaliskiego.

Szkolnictwo wyższe zostaje zupełnie zlikwidowane przez skasowanie Uniwersytetu Warszawskiego. Dopiero pod koniec pierwszego dziesięciolecia w roku 1836/37 powstają: Instytut Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa na Marymoncie oraz Rzymskokatolicka Akademia Duchowna, przekształcona z dawnego Głównego Seminarium Rzymskokatolickiego. Spośród innych instytutów typu pedagogicznego względnie specjalnego o poziomie nieco wyższym niż szkoły średnie wymienić należy istniejące nieprzerwanie: 12 seminariów diecezjalnych, Uzupełniające Kursy Pedagogiczne, Aleksandryjski Instytut Wychowania Panien, Instytut Nauczycielski w Łowiczu, Instytut Głuchoniemych, Szkołę Rabinów, Szkołę Akuszerok.

W szkicu niniejszym zajmiemy się przede wszystkim analizą stanu i rozwoju w ciągu lat trzydziestu szkół średnich, a więc gimnazjów i szkół powiatowych, oraz początkowych elementarnych i niedzielno-rzemieślniczych.

W pierwszych dwudziestu latach obserwujemy stopniowy rozwój szkół przy stosunkowo małych wahaniach, zwiększa się liczba szkół i uczniów szkół średnich, przede wszystkim gimnazjów. W latach 1850—1860 spada liczba szkół średnich z 10 do 8, w tym 6 gimnazjów i 2 szkoły realne. Liczba szkół powiatowych utrzymuje się przez cały czas na poziomie 22—23 zakładów.

Liczba szkół elementarnych, która po upadku powstania katastrofalnie spadła, zaczyna stopniowo wzrastać, przekraczając w 1839 r. stan

przed wybuchu powstania. Liczba szkół elementarnych wzrasta w następnym dziesięcioleciu, osiągając w 1850 r. 1479 szkół, w następnych jednak latach obserwujemy znaczny spadek, zamykający się w 1860 r. liczbą 1080 szkół.

Stosunkowo znaczny był wzrost ilości niedzielnych szkół rzemieślniczych, sięgający w roku 1838/39 czterokrotnie większej liczby niż w chwili wybuchu powstania. W 1838 r. było ich w Królestwie 60 i uczęszczało do nich 6426 uczniów, w 1850 — 86 szkół z 6033 uczniami, w 1860 — 94 szkoły z 7230 uczniami. Uderzający jest fakt znikomego wzrostu liczby uczniów w szkołach zawodowych, jakimi niewątpliwie były szkoły rzemieślnicze, i to w okresie, kiedy w kraju narastał proces rozwoju gospodarczego. Oczywiście, że liczbę 60 szkółek niedzielnych rzemieślniczych w 1839 r., a nawet 94 w 1860 r., należy uważać za stosunkowo niską. Szkolnictwo prywatne przeznaczone przede wszystkim dla dziewcząt pochodzenia szlacheckiego i mieszczańskiego rozwija się w daleko większym stopniu niż szkolnictwo ogólne, bo z 135 do przeszło 200 szkół w 1860 roku³.

O wiele większe zmiany niż w stanie szkół zachodzą w liczebności uczniów.

W roku 1839/40 uczęszcza do gimnazjów 4310 uczniów, w tym 92,9% Polaków, ewangelików 189, żydów 45. Ewangelików i żydów spotykamy przede wszystkim w gimnazjach warszawskich. Pod względem społecznym obserwujemy olbrzymią przewagę dzieci szlacheckich i urzędniczych (75%), dzieci mieszczańskie stanowią 22%, a chłopskie zaledwie 3%. Najwięcej synów chłopskich spotykamy w gimnazjum kieleckim i radomskim — razem 40% wszystkich dzieci chłopskich. Po 1845 r. rozpoczęło się załamanie szkolnictwa średniego w Królestwie. Władze szkolne ustaliły bowiem i realizowały konsekwentnie zasadę zrównania liczby gimnazjów z ilością guberni w Królestwie, przy równoczesnej redukcji liczby uczniów.

Liczba uczniów gimnazjalnych, która wzrosła w latach 1833—1839 dwukrotnie, przekraczając 4200, stale malała, spadając w 1860 r. do niespełna 2000, a więc do poziomu z roku 1833.

Rokiem krytycznym jest tu rok 1855. Liczba uczniów gimnazjów filologicznych w ciągu szóstego dziesięciolecia kształtuje się następująco:

1850	—	6	gimnazjów	—	1830	uczniów
1855		6	„		1504	„
1860		6	„		1882	„

³ Stan zakładów szkolnych w latach 1833/34—1838/39 zob. moja praca w t. II „Rozpraw z dziejów oświaty“, s. 168, tabela.

Szkoły podstawowe rozwijają się w tym czasie normalniej niż gimnazja; początkowo przez pierwsze 10 lat liczba uczniów wzrasta o 45%, osiągając w 1860 r. 200% liczby z 1830 r.

Do 18 szkół powiatowych uczęszcza w 1850 r. 2137 uczniów, w 1860 zaś 3262, w 9 szkołach realnych uczyło się w 1850 r. 1631, w 1860 r. zaś w 7 — uczyło się 1325.

Razem w szkołach powiatowych uczyło się w 1850 r. 3768, w 1860 — 4587 uczniów.

Poważnie też wzrosła liczba uczniów w szkołach elementarnych państwowych i prywatnych w ciągu pierwszego dwudziestolecia rządów paskiewiczowskich do krytycznego roku 1850 oraz w niedzielnych szkołach rzemieślniczych, a więc w całym szkolnictwie niższym⁴.

W 1850 r. liczba uczniów szkół elementarnych dochodzi do 60 000, a ogółu młodzieży do 75 650, aby w ciągu 5 lat zmniejszyć się o 9000, w szkołach zaś elementarnych o 7000. Pod koniec omawianego okresu w 1860 r. ogółem uczy się w szkołach średnich i niższych oraz początkowych 81 531 dzieci, a w szkołach elementarnych 64 500.

Analizując strukturę uczącej się młodzieży, należy przede wszystkim stwierdzić fakt całkowitego wyeliminowania kobiet z publicznego szkolnictwa średniego oraz zupełny, zresztą zrozumiały w ówczesnych czasach, ich brak w niedzielnych szkołach rzemieślniczych, wreszcie nikły stosunkowo ich procent w szkołach elementarnych publicznych przy kolosalnej przewadze w szkołach średnich prywatnych i znacznej większości w szkołach elementarnych prywatnych.

Ogółem stanowią kobiety 28,2% uczących się we wszystkich szkołach Królestwa. Jednak w różnych grupach szkół obserwujemy rażące dysproporcje. W szkolnictwie specjalnym liczba uczennic wynosi 18,3% dzięki istnieniu dwóch czysto kobiecych szkół: Aleksandryjskiego Instytutu Wychowania Panien i Szkoły Akuszerek. W szkolnictwie państwowym średnim w ogóle nie ma dziewcząt, w szkolnictwie średnim prywatnym stanowią one aż 90,5%, w szkolnictwie elementarnym publicznym 32%, w szkolnictwie zaś elementarnym prywatnym 65,4%.

We wszystkich szkołach publicznych stanowią one ogółem 28,3%, we wszystkich zaś szkołach prywatnych 77,3%.

Szkolnictwo więc średnie i zawodowe było dla dziewcząt klas nieposiadających faktycznie niedostępne, biorąc pod uwagę wysokie opłaty w szkołach prywatnych. Równocześnie zupełne wyeliminowanie dziewcząt ze szkół średnich państwowych stworzyło podstawę do stosunkowo znacznego rozwoju żeńskiego szkolnictwa prywatnego w Warszawie i miastach gubernialnych.

⁴ Liczbę uczniów w szkołach Królestwa Polskiego w latach 1833/34—1838/39 podaje w pracy jw., s. 169, tabela.

Z 70 prywatnych szkół niższych, istniejących w 1839/40 r. na terenie Królestwa, 68 znajdowało się w miastach, 2 we wsiach, 15 było męskich, 42 żeńskie, 13 koedukacyjnych. Uczyło się w nich 2537 dzieci, z tego 937 uczniów i 1600 uczennic. Większość szkół, bo 48, mieściła się w Warszawie; uczniowie szkół warszawskich stanowili przeszło 70% ogółu uczęszczających w kraju uczniów do szkół prywatnych. Pod względem wyznaniowo-narodowościowym była to, poza województwem mazowieckim i Warszawą, młodzież wyłącznie polska. Szkoły średnie prywatne nie osiągnęły jednak poziomu szkół średnich państwowych, o czym świadczyłaby o wiele mniejsza liczba nauczycieli przypadająca na jedną szkołę średnią prywatną. O ile bowiem w 1838/39 r. przypada na 1 gimnazjum państwowe 20 nauczycieli, a na 1 szkołę powiatową 9, to na 1 szkołę prywatną średnią wypada najwyżej 7 nauczycieli. W elementarnych szkołach zarówno publicznych, jak i prywatnych uczył z reguły 1 nauczyciel.

Struktura wyznaniowo-narodowościowa młodzieży szkolnej Królestwa jest dosyć jednolita. 72,6% uczącej się młodzieży — to młodzież katolicka. Młodzież ewangelicka, niemiecka, stanowi 19%, a więc odsetek dwukrotnie większy od tego, który stanowili Niemcy wśród ludności Królestwa Polskiego. Młodzież żydowska stanowi 3,3% ogółu uczących się, co jednak nie daje rzeczywistego obrazu, albowiem olbrzymia większość młodzieży żydowskiej uczęszczała do religijnych szkół żydowskich. Szczególnie duży procent stanowią dzieci niemieckich kolonistów wśród uczniów wiejskich szkół elementarnych.

W 1857 r. młodzież polska stanowiła 76,2%, niemiecka 17,3%, żydowska zaś 4,4%.

O ile w strukturze wyznaniowo-narodowościowej młodzieży na różnych poziomach szkół nie obserwujemy specjalnie rażących różnic, to struktura społeczna uczniów gimnazjów i szkół powiatowych, zarówno publicznych, jak i prywatnych, odbiega, rzecz jasna, od składu społecznego młodzieży szkół rzemieślniczych i elementarnych.

W 1839 r. uczyło się we wszystkich szkołach Królestwa: 8200 dzieci pochodzenia szlacheckiego i urzędniczego, tj. 13,1%, 36 488 dzieci mieszczan, tj. 58,3%, 17 692 dzieci chłopskich, tj. 28,4%.

W tymże samym roku młodzież pochodzenia szlachecko-urzędniczego w gimnazjach stanowi 75%, mieszczańskiego 22%, chłopskiego 3%; w szkołach powiatowych odpowiednie procenty przedstawiają się następująco: 68,5%, 28% i 3,5%; w szkołach prywatnych żeńskich uczy się tylko młodzież pochodzenia szlachecko-urzędniczego.

Przeszło 75% dzieci mieszczańskich i prawie cała młodzież chłopska uczyła się w szkołach elementarnych. W następnym trzydziestoleciu

międzypowstaniowym struktura wyżej przedstawiona nieznacznie się tylko zmienia, głównie na korzyść młodzieży chłopskiej.

	młodzież pochodzenia szlachecko-urzędniczego	młodzież pochodzenia mieszczańskiego	młodzież pochodzenia chłopskiego
1845	12 0/0	57,70/0	30,30/0
1850	9,50/0	52,70/0	37,60/0
1855	9,50/0	53,70/0	35,90/0
1860	10 0/0	53,70/0	36,20/0

Spadek liczby młodzieży szkolnej po krytycznym roku 1850 zaznacza się przede wszystkim w szeregach młodzieży chłopskiej (w okresie lat 1850—1860 procent ten zmniejsza się o półtora).

Gdy ludność miejska stanowiła w 1838 r. 22,40/0 ogółu ludności Królestwa, to w miastach znajdowało się 55,20/0 szkół elementarnych, a gdy nawet odrzucimy szkoły prywatne, jako istniejące jedynie w miastach, to i tak otrzymamy większość szkół elementarnych miejskich — 454 miejskich na 445 wiejskich.

Dysproporcja ta wzrośnie jeszcze bardziej, gdy odliczymy ludność miejską żydowską, która nie miała faktycznie dostępu do szkół publicznych elementarnych, a która w całym Królestwie posiadała zaledwie 5 publicznych szkół elementarnych, i to w samej Warszawie i na Pradze (uczyło się w nich 432 dzieci w 1839 r.). Otrzymamy wtedy następujący obraz: 10,80/0 ludności kraju (ludność miejska chrześcijańska) korzysta z 51,10/0 szkół elementarnych publicznych.

Co więcej, stosunek liczbowy młodzieży wiejskiej, uczącej się w szkołach, do młodzieży miejskiej przedstawia się o wiele gorzej, niż to wynikałoby ze stosunku odpowiednich rodzajów szkół miejskich i wiejskich. O ile bowiem w 1838 r. przeciętna liczba dzieci na jedną szkołę miejską (wliczając nawet niezbyt liczne szkoły prywatne) wynosiła 55, to na jedną szkołę wiejską wypadało 34.

W 1860 r. 653 000 obywateli miast (chrześcijan) uczyło swoje dzieci w 608 szkołach elementarnych, 3 500 000 zaś chłopów rozporządzało tylko 600 elementarnymi szkołami wiejskimi.

Izba Edukacji Publicznej Księstwa Warszawskiego wysunęła w swoim programie organizacji szkolnictwa żądanie, aby „żadne miasto, miasteczko ani wieś nie pozostawało bez potrzebnej dla siebie szkoły”⁵. Tymczasem na 22 600 wsi w 1838 r. istniało zaledwie 436 szkół elementarnych wiejskich.

Jakże więc wyglądała w rzeczywistości realizacja postępowego ze wszzech miar postulatu Izby Edukacji Publicznej. Ostatnie lata Króle-

⁵ Źródła do dziejów wychowania i szkolnictwa w Polsce z doby Izby Edukacyjnej Publicznej 1807—12, wyd. Z. Kukulski, Lublin 1931, s. 362.

stwa, a szczególnie okres paskiewiczowski, cechuje świadomy regres w stosunku do haseł Izby Edukacji Publicznej Księstwa Warszawskiego, która w swej odezwie z 12 stycznia 1808 r. zwracała „najpierwszą staranność swoją ku oświeceniu tej najliczniejszej części narodu, która mądrością największego ludów prawodawcy do praw obywatelskich powrócona, stać się ma również szanowną, jak pożyteczną własnemu i Ojczyzny dobru”⁶.

Ustawa szkolna z 1833 r. formułuje już inaczej zadania szkół elementarnych: „cel główny instytutów naukowych jest podać młodzieży obok moralnego jej kształcenia sposobność nabywania nauk stanowi każdemu najpotrzebniejszych”⁷.

Zadania gimnazjów określa nowa ustawa następująco:

Urządzenie gimnazjów ma cel dwojaki: dostarczenie środków przyzwoitego kształcenia tej młodzieży, dla której, wedle jej stanu, dostateczna jest edukacja, jaka się w gimnazjach odbiera, i usposobienie przygotowawcze tych, którzy by, ukończywszy kursa gimnazjalne, pragnęli nabywać wyższych jeszcze nauk.

Program i cele szkolnictwa elementarnego ustawa z 1833 r. określała bardzo lakonicznie: „Szczególnym celem ustanowienia szkół elementarnych, czyli parafialnych, jest rozkrzewienie początkowych, mniej więcej potrzebnych wiadomości, pomiędzy ludźmi nawet najniższej klasy”.

Dążeniem rządu, jak charakteryzuje na początku XIX wieku rosyjską działalność oświatową epoki paskiewiczowskiej wyższy urzędnik ministerstwa oświaty w Petersburgu, było

[...] krzewienie religijności wśród ludu i ściśle związanie szkoły z Kościołem. Nauka w szkołach elementarnych sprowadzała się do wykładu religii, czytania, kaligrafii i czterech działań arytmetycznych. To, co stanowiło olbrzymią zdobycz szkoły elementarnej Izby Edukacyjnej, to jest nauczenie wiedzy praktycznej potrzebnej w pracy chłopca, odchodzi według nowej ustawy szkolnej na plan dalszy⁸.

Ustawa szkolna z 1840 r., reorganizująca najwyższe władze oświatowe Królestwa w sensie podporządkowania ich władzom centralnym cesarstwa, dążyła do zrównania systemu szkolnego Królestwa z istniejącym w cesarstwie. Musiało to doprowadzić do obniżenia jego poziomu. Na olbrzymim bowiem terytorium cesarstwa rosyjskiego było zaledwie

⁶ *Op. cit.*, s. 420.

⁷ J. Kucharzewski, *Epoka Paskiewiczowska. Losy oświaty*, Warszawa 1914, s. 124.

⁸ Centralne Archiwum Historyczne w Leningradzie, Zespół 733, Ministerstwo Narodnego Proświeszczenia, nr 1754, k. 372.

2558 szkół prowadzonych przez Ministerstwo Oświaty, w których uczyło się 78 500 uczniów⁹. Jeśli nawet dodamy 1070 uczniów, uczących się w szkołach Ministerstwa Dóbr Cesarskich, to nie zmieni to katastrofalnego stanu szkolnictwa w cesarstwie. Stąd też tendencje zrównania z nim szkolnictwa w Królestwie mogły się odbić tylko jak najfatalniej na jego stanie.

Dla przyszłości szkolnictwa elementarnego wiejskiego katastrofalne były decyzje Mikołaja I z lat 1845 i 1850, aprobujące wniosek ministra oświaty, który miał na celu hamowanie rozwoju szkół na wsi pod pozorem rzekomo nadmiernego ich rozrostu. Nadto decyzja cesarska z 1851 r. zwalniała ludność zarówno od obowiązku posyłania dzieci do szkół elementarnych, jak i od uiszczania składek szkolnych przez te gminy, które nie chciały posiadać u siebie szkół.

Zarządzenie to, pisze wspomniany wyżej autor historycznego szkicu o szkolnictwie w Królestwie Polskim, „wywołane było obawą, że zbyt szerokie rozpowszechnienie oświaty wśród ludu polskiego może wywołać w przyszłości kłopoty dla rządu rosyjskiego“¹⁰.

Zwolnienie gmin wiejskich od opłat szkolnych spowodowało przede wszystkim upadek wiejskiego szkolnictwa elementarnego w szóstym dziesięcioleciu XIX wieku. W ciągu lat 1851—1860 zamknięto w Królestwie 239 szkół elementarnych, z tego 189 wiejskich.

W ciągu 32 lat (1828—1860) przybyło 359 szkół elementarnych, w tym wiejskich 217. W 1828 r. było ich 340, w 1860 r. — 557. Ale w 1850 r. było ich już 751.

Oto jak przedstawia sprawozdanie Milutina powyższy spadek liczby szkół wiejskich elementarnych¹¹:

1850 — 751	szkół elementarnych wiejskich		
1851 — 745	„	„	„
1852 — 706	„	„	„
1853 — 715	„	„	„
1855 — 655	„	„	„
1856 — 630	„	„	„
1857 — 615	„	„	„
1858 — 609	„	„	„
1859 — 570	„	„	„
1860 — 557	„	„	„
1861 — 554	„	„	„

⁹ A. Krusenstern, *Rys systemu, postępów i stanu oświecenia publicznego w Rosji*, Warszawa 1838, s. 74—105.

¹⁰ Centralne Archiwum Historyczne w Leningradzie, Zespół 733, nr 1754, k. 372.

¹¹ Tamże, k. 373.

W ten sposób wzrastała jeszcze bardziej dysproporcja między niezbyt zresztą rozbudowanym szkolnictwem elementarnym miejskim a stale podupadającym szkolnictwem wiejskim. Stan szkolnictwa na wsi jeszcze w gorszym przedstawi się nam świetle, gdy uwzględnimy wzrost liczby ludności w Królestwie w okresie przez nas traktowanym.

Dotychczas posiadaliśmy skąpe wiadomości o rozmieszczeniu szkół elementarnych, zwłaszcza wiejskich, w poszczególnych guberniach i powiatach. Jeśli bowiem chodzi o miasta, to niemal w każdym z nich było co najmniej po jednej szkole elementarnej. Na 450 miast i miasteczek tylko 67 miasteczek nie posiadało w 1838 r. szkoły elementarnej, a były to głównie miasteczka w guberniach wschodnich Królestwa. W poszczególnych guberniach liczba miasteczek bez szkół elementarnych przedstawiała się następująco:

gubernia mazowiecka	—	gubernia sandomierska	14
„ kielecka	3	„ lubelska	15
„ podlaska	4	„ augustowska	18
„ płocka	5	„ kaliska	—

Tymczasem dla 22 600 wsi istniało w 1838 r. zaledwie 436 elementarnych szkół wiejskich.

Dotychczasowa statystyka szkolnictwa, a za nią i Kucharzewski, określała stosunek globalnej liczby uczących się do ogólnej liczby ludności w guberniach. Tak więc w 1856 r. stosunek ten wyglądał następująco:

w guberni warszawskiej	1 : 81	w guberni lubelskiej	1 : 146
„ radomskiej	1 : 89	„ augustowskiej	1 : 184
„ płockiej	1 : 83		

Stosunek ten nie odzwierciedlał jednak faktycznego stanu szkolnictwa Królestwa. Zamazywał bowiem kolosalną dysproporcję między odpowiednim stosunkiem liczby szkół do liczby mieszkańców w mieście i na wsi. Tak samo wydaje się niesłuszne podawanie liczby mieszkańców, przypadających na jedną szkołę, bez zróżnicowania na wsie i miasta.

Głębsza analiza materiału źródłowego, jakim rozporządzamy dla 1838/39 r. i późniejszych lat, umożliwi nam określenie właściwego poziomu rozwoju szkolnictwa miejskiego i wiejskiego. Mimo pewnych zmian cyfrowych, zachodzących w latach późniejszych, struktura wewnętrzna szkół, jak i rozmieszczenie ich nie uległy zasadniczym przeobrażeniom, a jeśli zaszły zmiany ilościowe, to jedynie w kierunku zwiększenia dysproporcji zarysowanych w 1838 roku.

W miastach i miasteczkach Królestwa przypadała w 1838 r. jedna

szkoła elementarna na 1000 chrześcijańskich mieszkańców¹², na wsi zaś jedna szkoła przypada średnio na 7770 osób. Jeden uczeń przypadał w mieście średnio na 18 mieszkańców, na wsi zaś — na 227 mieszkańców, jeśli zaś uwzględnić cały kraj, to otrzymamy jednego ucznia na 86 mieszkańców.

Ale nawet i ten tak niekorzystny dla wsi podział szkół elementarnych rozłożony został nierównomiernie w poszczególnych częściach kraju, w poszczególnych guberniach. O ile bowiem stosunek liczby mieszkańców, przypadający na jedną miejską szkołę elementarną, nie odbiega, poza gubernią warszawską, w pozostałych guberniach od ustalonej średniej, to w zakresie szkoły elementarnej wiejskiej obserwujemy rażące skoki.

W guberniach zachodnich i południowych istniało stosunkowo więcej szkół elementarnych niż w bardziej zacofanych guberniach wschodnich i północnych. Gubernia mazowiecka, licząca 557 000 ludności wiejskiej, posiadała 199 szkół elementarnych wiejskich, podczas gdy gubernia augustowska na 485 000 zaledwie 7, a podlaska na 304 500 — 6 szkół.

LICZBA LUDNOŚCI PRZYPADAJĄCA NA JEDNĄ SZKOŁĘ ELEMENTARNĄ I NA JEDNEGO UCZNIĄ SZKOŁY ELEMENTARNEJ W MIASTACH I WSIACH W 1838 R.

Gubernia	Szkół elem. miejskich	Jedna szkoła na mieszk.	Jeden uczeń na mieszk.	Szkół elem. wiejskich	Jedna szkoła na mieszk.	Jeden uczeń na mieszk.
Mazowiecka	110	1 000	13	199	2 800	84
Kielecka	57	872	15	44	8 171	200
Kaliska	65	1 302	17	105	5 042	146
Lubelska	62	1 147	30	20	20 000	902
Radomska	58	1 020	21	19	17 000	464
Płocka	51	900	14	34	12 000	302
Podlaska	45	900	20	6	51 000	2 455
Augustowska	38	1 150	22	7	60 600	2 580
Królestwo	571	1 026	18	436	7 771	227

Jak z samej tabeli wynika, najbardziej pokrzywdzone przy rozbudowie sieci elementarnych szkół wiejskich były gubernie podlaska

¹² W rozważaniach uwzględniłem w miastach ludność tylko chrześcijańską, gdyż młodzież żydowska uczęszczała do świeckich szkół publicznych, czy też prywatnych w znikomej liczbie. Olbrzymia jej większość kształciła się w religijnych szkołach żydowskich, które nie były objęte statystyką szkolnictwa.

i augustowska. W guberni podlaskiej np. było w trzech powiatach zaledwie po dwie elementarne szkoły wiejskie. W powiecie zaś łukowskim, liczącym 81 875 ludności wiejskiej, nie było ani jednej szkoły wiejskiej. W guberni augustowskiej powiat łomżyński posiadał 3 szkoły wiejskie, sejneński — 1, kalwaryjski — 1, mariampolski — 2, a liczący 79 453 ludności wiejskiej powiat augustowski nie posiadał ani jednej szkoły wiejskiej. Zresztą i w tych powiatach, w których były nieliczne szkoły wiejskie, jedna przypadała na 40 do 60 000 mieszkańców, a jedyna szkoła w powiecie kalwaryjskim w Grażyszkach, licząca 20 uczniów (druga szkoła w Łankieliszkach istniała tylko na papierze, była bowiem zamknięta), przypadała na blisko 82 000 mieszkańców. Im dalej więc na wschód Królestwa, tym mniej szkół wiejskich, tym mniej dbałości władz i polskich klas posiadających o rozwój szkolnictwa i oświaty na wsi.

Jak słuszna jest ta obserwacja, zobaczymy z analizy rozmieszczenia szkół wiejskich w guberniach, nie posiadających tak rażąco wysokiej liczby mieszkańców wsi na jedną szkołę, a mianowicie w guberniach: lubelskiej, sandomierskiej i płockiej. O ile w powiecie lubelskim przypada 18 000 mieszkańców wsi na jedną szkołę wiejską, to w powiecie zamojskim liczba ta wzrasta do 34 000. Takie same rażące różnice występują w guberni sandomierskiej, gdzie w powiecie radomskim wypada 8000 mieszkańców na jedną szkołę wiejską, a w opoczyńskim 57 000, w opatowskim zaś — 67 000. Podobnie w guberni płockiej: w powiecie ostrowieckim liczba ta wynosi 5600, płockim — 7300, zaś w przasnyskim 17 500, a w pułtuskim nawet 35 000.

Uderzająco niska na stosunki Królestwa jest liczba ludności wiejskiej, przypadająca na jedną szkołę czy też na jednego ucznia w guberniach: mazowieckiej i kaliskiej. Czym wytłumaczyć ten fakt? Jest to bezsprzecznie wynikiem wyższego poziomu gospodarczego i kulturalnego tych rejonów. Wydaje się jednak, że duży wpływ na obniżenie liczby ludności, przypadającej na jedną szkołę, wywarł fakt, iż w tych dwóch guberniach mamy znaczną ilość kolonii niemieckich wiejskich, w większości których istniały dobrze zorganizowane szkoły elementarne.

W Dyrekcji Szkolnej Mazowieckiej istniały 94 szkoły elementarne ewangelickie (przeszło 80 wiejskich), w kaliskiej 19, a w płockiej 47 samych wiejskich.

Liczba szkół elementarnych przekraczała dwu-, a nawet trzykrotnie odpowiedni procent ludności ogólnej, jaką stanowili ewangelicy, tzn. koloniści niemieccy. Gdy w Dyrekcji Kaliskiej ewangelicy stanowią 8,2%, to szkół ewangelickich jest 10,5%, uczniów zaś — 16,5%. W Dyrekcji Warszawskiej ewangelicy stanowili 12,3%, szkoły 28%, uczniowie zaś 32,8% ogółu. W Dyrekcji Płockiej ewangelicy tworzyli zaledwie

15 część ludności, uczniowie zaś $\frac{1}{4}$ młodzieży szkół elementarnych wiejskich. W całym Królestwie ludność ewangelicka stanowiła 5,6%, tymczasem młodzież ewangelicka w szkołach elementarnych aż 19,4%, we wszystkich zaś typach szkół 19,3%. W 1856 r. młodzież ewangelicka stanowiła 18,4% ogółu uczniów wszystkich szkół Królestwa.

Szkoły elementarne ewangelickie stanowią bardzo poważny problem przy traktowaniu szkolnictwa Królestwa okresu międzypowstaniowego. Bez uwzględnienia tego zagadnienia otrzymujemy niepełny, a nawet skrzywiony obraz szkolnictwa Królestwa. Również i w województwach mazowieckim, kaliskim i płockim stan szkół elementarnych wiejskich nie przedstawiał się faktycznie tak dobrze, jak by to wynikało z zestawień cyfrowych. Dziecko chłopskie polskie i w zachodnich okręgach Królestwa w olbrzymiej swej masie było pozbawione szkoły. Po odliczeniu szkół ewangelickich zmniejszy się w tych trzech przodujących województwach liczba wiejskich szkół elementarnych dla dzieci polskich o przeszło 30%, średnia zaś liczba ludności przypadająca na jednego ucznia niepomierne wzrośnie, jeśli uwzględnimy fakt, że frekwencja w szkołach elementarnych była o wiele większa niż w szkołach katolickich.

Rozpatrując całokształt szkolnictwa polskiego w tych latach, staramy się określić miejsce szkolnictwa Królestwa w zestawieniu ze stanem szkolnictwa polskiego w innych zaborach.

Szkolnictwo Królestwa Polskiego stało bezwzględnie niżej niż Poznańskiego, Galicji czy Rzeczypospolitej Krakowskiej. Najbardziej rozpowszechnione było szkolnictwo w zaborze pruskim, gdzie pod koniec okresu międzypowstaniowego obejmowało przeszło 80% młodzieży. W Galicji podwoiła się w latach sześćdziesiątych liczba szkół ludowych, dochodząc do blisko 2500. A przecież już w 1847 r. przypadało w Galicji na jednego ucznia 2076 mieszkańców, a na 1000 mieszkańców uczyło się dwudziestu, zaś w Rzeczypospolitej Krakowskiej 42 uczniów. Tymczasem w Królestwie, uwzględniając również szkoły średnie, przypada w 1856 r. na 1000 mieszkańców zaledwie 15 uczniów.

W memoriale z 1862 r. Romuald Hube pisał:

W stosunku do ludności liczba szkół elementarnych w Królestwie jest bardzo niedostateczna i nie odpowiada potrzebom, zwłaszcza włościan,

a w uwagach do projektu reformy szkolnej podkreślał:

W tym czasie, w którym włościanie nasi nabywają własność i zaczynają korzystać z praw politycznych, rozpowszechnienie między nimi wykształcenia staje się koniecznością, aby byli w stanie odpowiedzieć wymaganiom nowego położenia, które mają zająć w społeczeństwie.

Jakie były przyczyny zahamowania rozwoju szkolnictwa Królestwa? Czyżby tylko tendencje rusyfikacyjne władz rosyjskich, czy też tylko sławny Muchanow temu zawinił?

Prawdą jest, że Muchanow starał się sprowadzić szkolnictwo Królestwa do poziomu stanu w centralnych guberniach Rosji, w których procent uczącej się młodzieży był jeszcze w 1869 r. cztery razy niższy niż w Królestwie. Ale przecież cała terenowa administracja szkolna była wyłącznie polska. Było przecież w Królestwie 758 opiekunów szkół elementarnych, w tym 603 proboszczów. Administracja polska i sfery szlachecko-urzędnicze również nie dbały o rozwój oświaty wśród ludu wiejskiego. Nie bez częściowej zatem racji formułuje zarzut autor wspomnianego wyżej zarysu dziejów szkolnictwa w Królestwie, opracowanego dla ministra oświaty Cesarstwa Rosyjskiego, pisząc: „Obserwujemy w ten sposób systematyczny upadek szkoły początkowej dzięki obojętności zarówno klas rządzących, jak i tych warstw społeczeństwa, których ustawowym obowiązkiem była dbałość o rozwój szkolnictwa“.

Stan szkół elementarnych w Królestwie Polskim w latach 1838, 1850 i 1860

Gubernia augustowska

1	2	3	1838					1850					1860				
			4		5			6		7			8		9		
			Szkoł		Uczniów			Szkoł		Uczniów			Szkoł		Uczniów		
Lp.	Miasta	Wsie	R	P	Miasta	Wsie	Razem	R	P	Miasta	Wsie	Razem	R	P	Miasta	Wsie	Razem
	Powiat augustowski																
1	Augustów		2		139			2		160			2		188		
2	Filipowo		1		22			1		14			1		51		
3	Grajewo							1		26			1		49		
4	Lipsk		1		40			1		45			1		64		
5	Przerośl		1		116			1		80			1		64		
6	Raczki		1		69			1		48			1		66		
7	Radziłowo		1		24			1		40			1		41		
8	Rajgród							1		18			1		40		
9	Sopoćkinie							1		18			1		30		
10	Suwałki		2	1	128			2	2	183			2	2	182		
11	Szczuczyn							1		57			1		72		
12	Wąsosz		1		46			1		44			1		51		
Powiat augustowski			10	1	584		584	14	2	733		733	14	2	848		848
Lud. miej. — 16 291, 1 szkoła — 1 481 mk., 1 uczeń na 28 mk., Lud. wiej. — 79 453 brak szkół brak szkół								L. m. — 17 040, 1 szk. — 1 005 mk., 1 ucz. — 22 mk., L. w. — 82 846 brak szkół brak szkół					L. m. — 18 050, 1 szk. — 1 128 mk., 1 ucz. — 21 mk., L. w. — 86 466 brak szkół brak szkół				

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
	Powiat kalwaryjski																
13	Kalwaria		1		83			2	1	90			3		172		
14	Ludwinów		1		23			2		53			2		57		
15	Olita							1		33							
16	Wierzbołów		1		30			2		196			2		109		
17	Wilkowyszki		1		146			2		118			2		159		
18	Wisztyniec		1		62			1		98			1		60		
19	Grażyszki		1			20		1			21						
20	Łankieliszki												1			7	
21	Poniemoniszki							1			14		1			22	
Powiat kalwaryjski			6		344	20	364	12	1	588	35	623	12		557	29	586
Lud. miej. — 8 026 1 szkoła na 1 605 mk., 1 uczeń na 23 mk., Lud. wiej. — 81 731 1 szkoła na 81 731 mk. 1 uczeń na 4 087 mk.								L. m. — 7 718, 1 szk. — 770 mk., 1 ucz. — 13 mk., L. w. — 81 990 1 szk. — 40 995 mk. 1 ucz. — 342 mk.					L. m. — 6 716, 1 szk. — 671 mk., 1 ucz. — 13 mk., L. w. — 84 286 1 szk. — 42 143 mk. 1 ucz. — 2 836 mk.				

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
	Powiat łomżyński																
22	Łomża		2	3	170			2	1	124			3	2	152		
23	Kolno		1		19			1		72			1		75		
24	Nowogród		1		12			1		88			1		70		
25	Sniadów		1		6			1		12							
26	Sokoły		1		337			1		103			1		100		
27	Stawiski		1		36			1		30			1		47		
28	Tykocin		1		15			1		78			1		58		
29	Wizna		1		27			1		88			1		65		
30	Zambrów		1		21			1		74			1		60		
31	Lipniki							1			55		1			81	
32	Lubotyń		1			33		1			2						
33	Mały Płock		1			12		1			17		1			35	
34	Srebrny Borek							1			60		1			66	
35	Szumów		1			38		1			9				brak nauczyciela		
Powiat łomżyński			13	3	643	83	726	15	1	669	143	812	13	2	627	182	809
Lud. miej. — 10 210, 1 szkoła na 785 mk., 1 uczeń na 16 mk., Lud. wiej. — 145 247 1 szkoła na 48 416 mk. 1 uczeń na 1 750 mk.								L. m. — 11 317, 1 szk. — 1 029 mk., 1 ucz. — 16 mk., L. w. — 124 785 1 szk. — 24 957 mk. 1 ucz. — 872 mk.					L. m. — 11 225, 1 szk. — 935 mk., 1 ucz. — 17 mk., L. w. — 123 789 1 szk. — 41 263 mk. 1 ucz. — 680 mk.				

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
	Powiat mariampolski																
36	Balwierzyski							1		31			1		69		
37	Mariampol		1		68			2		80			2		190		
38	Pilwiszki		1		31			1		96			1		86		
39	Preny		1		57			2		67			2		84		
40	Sudargi							2		31			2		27		
41	Szaki		1		64			1		70			1		61		
42	Władysławów		2		80			1		49			1		73		
43	Bardzy							1			10		1			72	
44	Giełgudyski		1			55		1		84			1			50	
45	Godlewo							1		30			1			38	
46	Gruszkabudy		1			11											
47	Gudymo							1			17						
48	Łupsza							1		42			1			54	
49	Słowiki							1		58							
50	Symtowty							1		11			1			86	
51	Szajdyń							1		10							
Powiat mariampolski			8		300	66	366	18		424	262	686	15		590	300	890
			Lud. miej. — 5 630, 1 szkoła na 938 mk., 1 uczeń na 19 mk., Lud. wiej. — 114 268 1 szkoła na 57 134 mk. 1 uczeń na 1 731 mk.					L. m. — 4 430, 1 szk. — 443 mk., 1 ucz. — 10 mk., L. w. — 122 184 1 szk. — 15 273 mk. 1 ucz. — 466 mk.					L. m. — 4 486, 1 szk. — 448 mk., 1 ucz. — 8 mk., L. w. — 123 445 1 szk. — 24 680 mk. 1 ucz. — 411 mk.				

1	1838					1850					1860							
	2	3		4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W		R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
52	Powiat sejneński								1		22			1		53		
53	Łozdzieje								1		50			1		108		
54	Sejny			2		106			1		46			1		81		
55	Sereje			1		57			1		81			1		60		
56	Wizajny			zamknięta					1					1				
57	Smolany								1			35		1			100	
	Miroslaw			1			19		1			35						
Powiat sejneński				4		163	19	182	6		199	70	269	5		302	100	402
Lud. miej. — 4 670, 1 szkoła na 1 557 mk., 1 uczeń na 29 mk., Lud. wiej. — 64 461 1 szkoła na 64 461 mk. 1 uczeń na 3 393 mk.									L. m. — 4 342, 1 szk. — 1 085 mk., 1 ucz. — 22 mk., L. w. — 67 650 1 szk. — 33 825 mk. 1 ucz. — 966 mk.					L. m. — 3 369, 1 szk. — 842 mk., 1 ucz. — 11 mk., L. w. — 62 562 1 szk. — 62 562 mk. 1 ucz. — 625 mk.				
Gubernia augustowska				41	4	2 084	188	2 222	65	4	2 613	510	3 123	59	4	2 924	611	3 535
Lud. miej. — 44 827, 1 szkoła na 1 151 mk., 1 uczeń na 22 mk., Lud. wiej. — 485 160 1 szkoła na 60 645 mk. 1 uczeń na 2 580 mk.									L. m. — 44 841, 1 szk. — 896 mk., 1 ucz. — 16 mk., L. w. — 479 455 1 szk. — 29 965 mk. 1 ucz. — 953 mk.					L. m. — 43 846, 1 szk. — 877 mk., 1 ucz. — 14 mk., L. w. — 480 548 1 szk. — 48 060 mk. 1 ucz. — 825 mk.				

Gubernia kaliska

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	Miasta	Wsie	Szkół		Uczniów			Szkół		Uczniów			Szkół		Uczniów		
			R	P	Miasta	Wsie	Razem	R	P	Miasta	Wsie	Razem	R	P	Miasta	Wsie	Razem
	Powiat kaliski																
1	Kalisz		2	2	495				2	8	959				2	6	627
2	Błaszki		1		70				1		120				1		103
3	Chocz		1		68				1		54				1		89
4	Dobra		1		53				1		115				1		118
5	Iwanowice		1		89				1		111				1		72
6	Koźminek		1		111				1		137				1		114
7	Opatówek		1		101				2		112				2		156
8	Staw		1		111				1		91				1		82
9	Stawiszyn		1		139				1		188				2		192
10	Turek		1		226				4		230				2		295
11	Uniejów		1		83				1		86				1		89
12	Warta		1		67				1		139				1		96
13	Boleszczyń		1			15			1			15					
14	Brodnia		1			23			1			25			1		59
15	Brzeg		1			18			1			29			1		50
16	Boczki								1			65					
17	Chełmce		1			70			1			53			1		38
18	Dobrzec Wielki		1			24			1			106			1		103
19	Godziesze Wielkie		1			20			1			78			1		65
20	Grzybki		1						1			33			1		21
21	Kościelna Wieś		1			19											
22	Kotwasice														1		50
23	Lisków		1						1			26			1		46
24	Malanów		1			60			1			48					

1	2	3	1838					1850					1860					
			4		5			6		7			8		9			
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	
Lp.	M	W																
25	Niemysłów		1			79			1			48			1		43	
26	Ostrowsko		1			16			1			24			1		59	
27	Ostrów Kaliski		1			21			1			40			1		22	
28	Prażuchy								1			50			1		72	
29	Psary Kość.		1			34			1			20						
30	Sobiesęki														1		37	
31	Spicimierz		1			18			1			30			1		52	
32	Tłokinia		1			40			1			128			1		92	
33	Ustków		1			24												
34	Złotniki								1			35						
Powiat kaliski			30	2	1613	481	2094	35	8	2342	853	3195	31	6	2033	809	2842	
Lud. miej. — 22 411, 1 szkoła na 1 494 mk., 1 uczeń na 14 mk., Lud. wiej. — 103 125 1 szkoła na 5 729 mk., 1 uczeń na 214 mk.									L. m. — 23 551, 1 szk. — 942 mk., 1 ucz. — 10 mk., L. w. — 114 546 1 szk. — 6 363 mk., 1 ucz. — 134 mk.					L. m. — 24 199, 1 szk. — 1 100 mk., 1 ucz. — 11 mk., L. w. — 103 604 1 szk. — 6 907 mk., 1 ucz. — 115 mk.				

1	2	3	1838					1850					1860				
			4		5			6		7			8		9		
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
Lp.	M	W															
	Powiat koniński																
35	Konin		2		212			2	1	288			2	5	426		
36	Brudzew							1		117			1		102		
37	Golina		1		116			1		75			1		111		
38	Kazimierz		1		46			1		97			1		85		
39	Kleczew		1		58			1		79			1		86		
40	Koło		1		93			1		170			1		180		
41	Lądek		1		48			1		92			1		66		
42	Pyzdry		1		131			1		178			1		225		
43	Rychwał		1		spalona			1		77			1		85		
44	Stupca		1		96			1		147			1		174		
45	Ślesin		1		80			1		94			1		94		
46	Tuliszków							1		144			1		144		
47	Wilczyn							1		45			1		55		
48	Władysławów		1		51			1		54			1		63		
49	Zagórów		1		80			2		124			2		136		
50	Białobłockie											50					
	Holandry							1				36					
51	Boreczna Wielka							1				60					
52	Borowiec							1				58					
53	Ciążeń		1			35		1				53	1		109		
54	Daniszew							1				15					
55	Gosławice							1				65					
56	Grodziec							1				35	1		71		
57	Kąty							1				22					
58	Kopoyno							1									

1	2	3	1838					1850					1860					
			4		5			6		7			8		9			
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	
59	Koszewo																	
	Holendry							1			26							
60	Kotunia		1			67		1			22		1			47		
61	Kowalewo							1			20							
62	Kramsko		1			107		1			109		1			135		
63	Lipnik							1			43							
	Lorek							1			91							
64	Maślane																	
65	Holendry							1			26							
66	Marcewko		1		brak nauczyciela													
67	Młodojewo							1			56		1			25		
68	Ratyń							1			63		1			56		
69	Siedlisko							1			26							
70	Stare Miasto		1			39		1			20		1			44		
71	Święcia							1			51		1			37		
72	Trąpczyn							1			30							
73	Zakrzewek							1			15							
Powiat koniński			18		1011	248	1259	40	1	1781	992	2773	25	5	2032	524	2556	
Lud. miej. — 17 262 1 szkoła na 1 328 mk., 1 uczeń na 17 mk., Lud. wiej. — 91 954 1 szkoła na 18 385 mk. 1 uczeń na 370 mk.								L. m. — 18 863, 1 szk. — 1 047 mk., 1 ucz. — 10 mk., L. w. — 107 391 1 szk. — 4 669 mk. 1 ucz. — 103 mk.					L. m. — 18 641, 1 szk. — 847 mk., 1 ucz. — 9 mk., L. w. — 106 797 1 szk. — 13 349 mk. 1 ucz. — 205 mk.					

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
	Powiat wieluński																
74	Wieluń		2		155			3	1	187			2		189		
75	Bolesławiec		1		106			1		71			1		68		
76	Częstochowa																
	Stara		2		77			3	1	197			2	1	200		
77	Częstochowa																
	Nowa		1		123			3	1	206			1	4	150		
78	Działoszyce		1		82			1		55			1		59		
79	Kłobucko		1		55			1		55			1		82		
80	Krzepice		1		69			1		119			1		132		
81	Mstów		1		56			1		74			1		74		
82	Praszka		1		95			2	1	106			2		77		
83	Przyrów		1		76			1		73			1		75		
84	Wieruszów		1		176			1		128			1		117		
85	Aleksandrów		1			35											
86	Biała												1			32	
87	Bór Zająłski		1			22		1			34						
88	Chotyniń		1			46											
89	Chróscin		1			16		1			37						
90	Czajków		1			21		1			32		1			43	
91	Czarny Las		1			114		1			58		1			71	
92	Czastary		1			32		1			61		1			44	
93	Dankowice		1			48		1									
94	Dzietrzkowice		1			98		1			112		1			136	
95	Dzietrzniki		1			36		1			12						
96	Dzbów		1			41		1			31		1			12	

1	2	3	1838						1850						1860					
			4		5			6		7			8		9					
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R			
Lp.	M	W																		
97	Huta Stara		1			54			1			41			1		50			
98	Iwanowice		1			102			1			61			1		51			
99	Kamieniec Polski		1			76			1			101								
100	Kawodrże		1			32			1			42								
101	Konopiska		1			53			1			73		1			36			
102	Kowale													1			11			
103	Kraszewice		1			36			1			45								
104	Krzepice Stare		1			68			1			55		1			65			
105	Kuny											41								
106	Lututów		1			15			1			41								
107	Łajki		1			78			1			42								
108	Mieleszyn		1			64			1			59								
109	Mierzyce		1			33			1			48								
110	Mirów		1			20			1			28								
111	Ochędzyń		1			21			1			46		1			42			
112	Osiek		1			78			1			52								
113	Pańki		1			58			1			93		1			66			
114	Piechlice		1			15			1			22								
115	Pociejów											19								
116	Popowice		1			36			1			16								
117	Radostów		1			31			1											
118	Rembielice		1			30			1			42								
119	Słochowice		1			67			1			58		1			17			
120	Sokolniki		1			30								1			68			
121	Starcza		1			6														
122	Stradom								1			26								

			1888					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
123	Szarlejka		1			72		1			52		1			33	
124	Truskolasy		1			31		1			30						
125	Wąsosz		1			42		1			28		1			9	
126	Węglowice		1			36		1			50		1			45	
127	Wojczyn		1			78		1			59		1			59	
128	Załącze Wielkie		1			48		1			24						
129	Zdżary		1			60		1			60		1			38	
130	Żunki		1			32		1			30						
Powiat wieluński			54		1 070	1 911	2 981	56	4	1 271	1 781	3 052	34	5	1 223	928	2 151
			Lud. miej. — 17 379, 1 szkoła na 1 337 mk., 1 uczeń na 16 mk., Lud. wiej. — 109 961 1 szkoła na 2 682 mk. 1 uczeń na 58 mk.					L. m. — 17 889, 1 szk. — 777 mk., 1 ucz. — 14 mk., L. w. — 101 325 1 szk. — 2 666 mk. 1 ucz. — 57 mk.					L. m. — 18 241 1 szk. — 960 mk., 1 ucz. — 14 mk., L. w. — 106 774 1 szk. — 5 689 mk. 1 ucz. — 115 mk.				

			1838						1850						1860					
1	2	3	4		5			6		7			8		9					
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R			
	Powiat sieradzki																			
131	Sieradz		2		108			2		196			2		142					
132	Burzenin		1		34			1		33			1		50					
133	Lutomiersk		1		48			1		60			1		68					
134	Łask		1		70			1		92			1		95					
135	Pabianice		1		30			2		160			2		433					
136	Szadek		1		48			1		144			1		80					
137	Szczerczów		1		52			1		59			1		97					
138	Widawa		1		22			1		43			1		58					
139	Zduńska Wola		1		246			2		293			2		247					
140	Złoczew		1		36			1		43			1		75					
141	Annielin							1			15									
142	Braszewice							1			9		1			12				
143	Bronszencin		1		26			1			26		1			12				
144	Chechło		1		15								1			66				
145	Chocianowice		1		31			1			44		1			13				
146	Glinno		1		32			1			32		1			15				
147	Grodków							1			28									
148	Klonowa		1		6			1			9		1			33				
149	Klawerowo												1			30				
150	Lelów		1		114			1			110		1			100				
151	Łobudzice												1			78				
152	Marków		1		79			1			61		1			62				
153	Męka		1		19			1			19		1			51				
154	Mogilno		1		10			1			38									

1	2	3	1838					1850					1860				
			4		5			6		7			8		9		
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
Lp.	M	W															
155	Okup Duży												1			44	
156	Olechów		1			11		1			86		1			96	
157	Owieczki		1			22		1			47						
158	Paprocka Koł.												1		brak nauczyciela		
159	Pawlikowice		1			8		1			40		1			42	
160	Petrykozy		1			28		1			20						
161	Pratków		1			17		1			28		1			19	
162	Ralewice		1			15							1			34	
163	Rejcznin							1			38						
164	Restaszew							1			23						
165	Retkinia		1			12		1			22						
166	Rokietnica							1			22						
167	Rydzyn		1			10		1			74						
168	Wiskitno		1			13		1			9						
169	Żytowice		1			22		1			38						
170	Godznice		1			35		1			24		1			20	
Powiat sieradzki			31		694	525	1 219	37		1 123	862	1 985	31		1 345	727	2 072

Lud. miej. — 12 853,
1 szkoła na 1 168 mk.,
1 uczeń na 18 mk.,
Lud. wiej. — 88 187
1 szkoła na 4 409 mk.
1 uczeń na 168 mk.

L. m. — 18 643,
1 szk. — 1 434 mk.,
1 ucz. — 16 mk.,
L. w. — 98 475
1 szk. — 3 939 mk.
1 ucz. — 114 mk.

L. m. — 16 552,
1 szk. — 1 273 mk.,
1 ucz. — 12 mk.,
L. w. — 92 621
1 szk. — 5 448 mk.
1 ucz. — 122 mk.

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
	Powiat piotrkowski																
171	Piotrków		2	2	80			2	3	238			3	6	365		
172	Bełchatów							1		50			2		106		
173	Brzeźnica		1		91			1		66			1		47		
174	Grocholice		1		72			1		98			1		66		
175	Kamieńsk							1		11			1		91		
176	Konieczpol		1		47			1		37			1		79		
177	Pajęczno		1		68			1		32			1		91		
178	Radomsko		1		90			1		92			1		152		
179	Rzgów		1		67			1		93			1		95		
180	Sulejów		1		49			1		50			1		70		
181	Tuszyn		1		69			1		117			1		67		
182	Wolbórz		1		54			1		85			1		124		
183	Bukowiec		1			76		1			142		1			103	
184	Chorzenice		1			27											
185	Depaula							1			56						
186	Dłutów		1			9		1			20		1			32	
187	Dmienin							1			54		1			78	
188	Dworszowice		1			22											
189	Gańkowice Stare							1			33						
190	Gidle		1			33		1			34		1			53	
191	Górki Kolonia							1			64						
192	Huta		1			12		1			8		1			26	
193	Huta Porajska							1			14		1			37	
194	Kalin		1			34		1			31		1			55	

1	2	3	1838					1850					1860				
			4		5			6		7			8		9		
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
Lp.	M	W															
195	Kieńczygłów		1			12			1			41			1		27
196	Kleszczów								1			9			1		37
197	Końków								1			46			1		72
198	Kuciszów														1		41
199	Kurowice		1			15			1			44			1		30
200	Łęczno		1			14			1			31			1		15
201	Makowiska		1			12			1			37			1		18
202	Maliniec								1			70			1		48
203	Milejewo								1			63			1		47
204	Modlica		1			6			1			32			1		34
205	Pawłowo								1			78			1		66
206	Polipno								1			58			1		54
207	Przybyszów								1			44					
208	Radoszewice								1			7					
209	Radziechowice		1			14			1			29		1			42
210	Reducz								1			33					
211	Rząśnia								1			11					
212	Rzepki		1			12											
213	Siedlice		1			7			1			18					
214	Starowa Góra		1			45			1			54		1			76
215	Stobiecko Miejskie		1			20			1			32		1			40
216	Stobiecko Szlacheckie		1			20											
217	Sulmierzyce		1			11			1			21					
218	Swolszewice		1			32			1			13		1			6

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
219	Szczepocice		1			36							1			20	
220	Wiewiec		1			24		1			32		1			43	
221	Wola Niechcicka							1			19						
222	Złobnica							1			16						
Powiat piotrkowski			33	2	687	493	1180	47	3	969	1291	2254	40	6	1353	1100	2453
Lud. miej. — 14 746, 1 szkoła na 1 134 mk., 1 uczeń na 21 mk., Lud. wiej. — 141 301 1 szkoła na 6 423 mk. 1 uczeń na 286 mk.								L. m. — 19 677, 1 szk. — 1 157 mk., 1 ucz. — 20 mk., L. w. — 140 150 1 szk. — 3 893 mk. 1 uczeń — 117 mk.					L. m. — 18 945, 1 szk. — 902 mk., 1 ucz. — 14 mk., L. w. — 145 798 1 szk. — 3 607 mk. 1 uczeń — 132 mk.				
Gubernia kaliska			166	4	5 075	3 658	8 733	215	16	7 486	5 779	13 259	161	22	7 988	4 187	12 175
Lud. miej. — 84 651, 1 szkoła na 1 302 mk., 1 uczeń na 17 mk., Lud. wiej. — 534 528 1 szkoła na 5 042 mk. 1 uczeń na 146 mk.								L. m. — 98 623, 1 szk. — 1 026 mk., 1 ucz. — 13 mk., L. w. — 561 887 1 szk. — 4 013 mk. 1 uczeń — 96 mk.					L. m. — 97 310, 1 szk. — 1 003 mk., 1 uczeń — 12 mk., L. w. — 555 999 1 szk. — 6 619 mk. 1 uczeń — 132 mk.				

Gubernia kielecka

1	2	3	1838					1850					1860						
			4		5			6		7			8		9				
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R		
Lp.	Miasta	Wsie																	
	Powiat kielecki																		
1	Kielce		2	2	168				2	2	210				2	4	343		
2	Chęciny		1		61				1		50				1		58		
3	Daleszyce		1		98				1		118				1		73		
4	Jędrzejów		2		87				2	1	145				2		104		
5	Kurzelów		1		31				1		35				1		45		
6	Małogoszcz		1		22				1		59				1		72		
7	Secemin		1		49				1		36								
8	Włoszczowa		1		93				1		46				1		45		
9	Wodzisław		1		28				1	1	72				1		87		
10		Antoninów	1				34												
11		Białogoń	1				62		1				49		1			28	
12		Brzegi	1				26												
13		Dzierzgów	1				28												
Powiat kielecki			15	2	637	150	787	12	4	771	49	820	11	4	827	28	855		

Lud. miej. — 12 840,
 1 szkoła na 1 167 mk.,
 1 uczeń na 20 mk.,
 Lud. wiej. — 73 332
 1 szkoła na 18 333 mk.
 1 uczeń na 489 mk.

L. m. — 13 177,
 1 szk. — 878 mk.,
 1 uc. — 17 mk.,
 L. w. — 73 846
 1 szk. — 73 846 mk.
 1 uc. — 1 507 mk.

L. m. — 13 806,
 1 szk. — 986 mk.,
 1 uc. — 15 mk.,
 L. w. — 77 592
 1 szk. — 77 592 mk.
 1 uc. — 2 771 mk.

			1838						1850						1860					
1	2	3	4		5			6		7			8		9					
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R			
	Powiat miechowski																			
14	Miechów		2		40			2		79			2		95					
15	Brzesko Nowe		1		53			1		67			1		74					
16	Działoszyce		1		51			1		50			1		84					
17	Koszyce		1		56			1		58			1		56					
18	Książ Wielki							1		54			1		34					
19	Opatowiec		1		32			1		34			1		36					
20	Proszowice		1		51			1		116			1		96					
21	Skalbmierz		1		51			1		54			1		brak nauczyciela					
22	Słomniki		1		113			1		137			1		152					
23	Beysce		1			38		1			26									
24	Kalina Wielka		1			21														
25	Korczyn Stary		1			37														
26	Luborzyce		1			32		1			42		1			28				
27	Łany Wielkie		1			28		1			47		1			23				
28	Małachów		1			21														
29	Nieszków		1			44		1			20		1			36				
30	Przemków		1			59		1			20		1			49				
31	Topola		1			36		1			43		1			37				
32	Wawrzeńczyce		1			42		1			63		1			28				
33	Złotniki		1			22														
Powiat miechowski			20		447	380	827	17		649	261	910	16		627	201	828			
			Lud. miej. — 7 486, 1 szkoła na 832 mk., 1 uczeń na 17 mk., Lud. wiej. — 93 147 1 szkoła na 8 468 mk. 1 uczeń na 252 mk.					L. m. — 7 960, 1 szk. — 796 mk., 1 ucz. — 12 mk., L. w. — 100 278 1 szk. 14 325 mk. 1 ucz. — 384 mk.					L. m. — 8 919, 1 szk. — 991 mk., 1 ucz. — 14 mk., L. w. — 93 967 1 szk. — 15 661 mk. 1 ucz. — 467 mk.							

1	1838						1850						1860						
	2		3		4		5			6		7			8		9		
	Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	
	Powiat olkuski																		
34	Będzin			1		98					1				2			125	
35	Czeladz			1		55					1				1			121	
36	Janów			1		21					1				1			40	
37	Kozie Głowy			1		141					1				1			165	
38	Kromołów			2		110					2				1			42	
39	Lelów			1		35					1				1			77	
40	Mrzyglód			1	1	45					1				1			58	
41	Ogrodzieniec			1		55					1				1			99	
42	Olkusz			1		32					1				1	1		87	
43	Olsztyn			1		57					1				1			66	
44	Pilica			1		72					1				1			79	
45	Siewierz			2		109					2				2			169	
46	Skala			1		54					1				1			69	
47	Sławków			1		75					1				1			154	
48	Szczekociny			1		44					1				1			88	
49	Włodowice			1		20					1				1			87	
50	Żarki			1		44					1				1			88	
51	Wolbrom			1		45					1				1			58	
52	Zarnowiec			1		44					1				1			56	
53	Bukowno			1			45												
54	Chlin														1			34	
55	Cynków			1			52				1		54						
56	Dąbrowa			1			39				1		70		1			79	
57	Gężyn			1			38												
58	Gniazdów			1			75				1		72		1			76	
59	Gołonóg			1			31				1		71		1			113	

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
60	Grodziec		1			49		1			59		1			110	
61	Jangrot		1			37		1			43		1			21	
62	Koziegłówki		1			43		1			74		1			90	
63	Lgota		1			29		1					1			89	
64	Markowice		1			36					104						
65	Mierzecice							1			44		1			111	
66	Poręba		1			32		1					1			54	
67	Reden										42		2			156	
68	Rokitno		1			75		1			41		1			91	
69	Rudnik		1			45		1			53		1			46	
70	Ryczewsk							1			37						
71	Sączów		1			40		1			71		1			73	
72	Siemonia		1			40		1			60				zamknięta w 1860 r.		
73	Sokolniki												1			52	
74	Strzemieszyce W.		1			40		1			64		1			61	
75	Strzemieszyce M.		1			61		1			64		1			68	
76	Ujejsce		1			49											
77	Woykowice		1			45											
78	Wysoka		1			59		1			66		1			21	
79	Zagórze		1			50		1			60		1			40	
Powiat olkuski			43	1	1156	1010	2166	40		1610	1149	2759	41	1	1747	1384	3131
Lud. miej. — 20 772, 1 szkoła na 903 mk., 1 uczeń na 18 mk., Lud. wiej. — 119 305 1 szkoła na 5 423 mk. 1 uczeń na 118 mk.								L. m. — 22 105, 1 szk. — 1 052 mk., 1 ucz. — 14 mk., L. w. — 123 926 1 szk. — 6 522 mk. 1 ucz. — 108 mk.					L. m. — 21 901, 1 szk. — 995 mk., 1 ucz. — 12 mk., L. w. — 129 819 1 szk. — 6 832 mk. 1 ucz. — 93 mk.				

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
	Powiat stopnicki																
80	Busko		1		43			1		44			1		74		
81	Chmielnik		1		48			1		43			1		59		
82	Korczyn		1		46			1		57			1		50		
83	Kurozwęki							1		55			1		35		
84	Oleśnica		1		42			1		81			1		59		
85	Pacanów		1		54			1		48			1		43		
86	Pierzchnica		1		24			1		43			1		43		
87	Pińczów		2	1	126			2	1	73			2		174		
88	Sobków		1		23			1		25			1		45		
89	Stopnica		1		65			1	1	83			1		74		
90	Szydłów		1		66			2		80			1		44		
91	Wiślica		1		53			1		69			1		51		
92	Budziska		1			40		1			41		1			38	
93	Hólandry		1			16											
94	Koniemłoty		1			36		1			63		1			89	
95	Kotuszów		1			44		1			36		1			58	
96	Luboszyca		1			63		1			57		1			45	
97	Oględów		1			39		1			47		1			44	
98	Piotrkowice							1			29		1			37	
99	Sińców Duży		1			29		1			40		1			77	
Powiat stopnicki			19	1	590	267	857	21	2	701	313	1 014	20		751	388	1 139
Lud. miej. — 9 472, 1 szkoła na 789 mk., 1 uczeń na 16 mk., Lud. wiej. — 73 760 1 szkoła na 10 537 mk. 1 uczeń na 276 mk.								L. m. — 9 769, 1 szk. — 651 mk., 1 ucz. — 14 mk., L. w. — 72 581 1 szk. — 10 367 mk. 1 ucz. — 231 mk.					L. m. — 10 216, 1 szk. — 785 mk., 1 ucz. — 14 mk., L. w. — 75 646 1 szk. — 10 807 mk. 1 ucz. — 194 mk.				

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
Gubernia kielecka			97	4	2 830	1 807	4 637	90	6	3 731	1 772	5 503	88	5	3 952	2 001	5 953
Lud. miej. — 50 570, 1 szkoła na 872 mk., 1 uczeń na 18 mk., Lud. wiej. — 359 544 1 szkoła na 8 171 mk. 1 uczeń na 200 mk.							L. m. — 53 105, 1 szk. — 869 mk., 1 ucz. — 14 mk., L. w. — 370 631 1 szk. — 10 900 mk. 1 ucz. — 209 mk.					L. m. — 54 842, 1 szk. — 945 mk., 1 ucz. — 14 mk., L. w. — 377 024 1 szk. — 11 425 mk. 1 ucz. — 188 mk.					

Gubernia lubelska

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	Miasta	Wsie	Szkół		Uczniów			Szkół		Uczniów			Szkół		Uczniów		
			R	P	Miasta	Wsie	Razem	R	P	Miasta	Wsie	Razem	R	P	Miasta	Wsie	Razem
			Powiat lubelski														
1	Lublin		2	4	205			2	5	353			3	5	388		
2	Baranów		1		22			1		18			1		15		
3	Bełżyce		1		21			1		41			1		45		
4	Biskupice		1		34			1		23			1		31		
5	Bychawa		1		31			1		19			1		46		
6	Chodel		1		28			1		5			1		17		
7	Czemierniki		1		24			1		23							
8	Firlej		1		30			1		52			1		27		
9	Głusko		1		35												

1	2	3	1838					1850					1860				
			4		5			6		7			8		9		
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
Lp.	M	W															
10	Józefów n/Wisłą		1		22				1		18			1		31	
11	Kamienna								1		35			1		128	
12	Kazimierz		1		27				1		24			1		42	
13	Końskowola		1		35				1		79			1		96	
14	Kurów		1		24				1		64			1		53	
15	Lubartów		1		23				1		41			1		63	
16	Łęczna		1		14				1		26			1		42	
17	Markuszew								1		15						
18	Michów		1		35				1		46			1		84	
19	Opole		1		33				1		21			1		34	
20	Piaski		1		42				1		52						
21	Wąwolnica		1		34				1		20			1		30	
22	Gołąb		1			18											
23	Jaworów		1			22											
24	Klementynowice		1			20											
25	Puławy		1			29			1			33		1		88	
26	Włostowice		1			11			1			47		1		56	
27	Ząbkowice								1			28					
28	Zyrzyn		1			17											
Powiat lubelski			26	4	719	117	836	24	5	975	108	1 083	21	5	1 172	144	1 316
			Lud. miej. — 22 407, 1 szkoła na 1 067 mk., 1 uczeń na — 31 mk., Lud. wiej. — 111 760 1 szkoła na 18 627 mk. 1 uczeń na 955 mk.					L. m. — 24 500, 1 szk. — 942 mk., 1 ucz. — 25 mk., L. w. — 121 913 1 szk. — 40 637 mk. 1 ucz. — 1 128 mk.					L. m. — 27 545, 1 szk. — 1 189 mk., 1 ucz. — 25 mk., L. w. — 106 346 1 szk. — 53 173 mk. 1 ucz. — 738 mk.				

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
	Powiat hrubieszowski																
29	Dubienka		2		52			1		50			1		80		
30	Grabowiec		1		35			1		27					brak nauczyciela		
31	Horodło		2		86			1		28			1		21		
32	Hrubieszów		2		120			3		192			2	1	122		
33	Kryłów		2		74			1		20			1		31		
34	Łaszczów		1		13			1		17							
35	Tyszówce		2		77			1		40			1		69		
36	Uchanie		1		37			1		14			1		34		
37	Białopole		1			28											
38	Bogurodzica		1			30		1			30		1			24	
39	Czerniczyn		1			33		1			30		1			41	
40	Dziakonów		1			27		1			34		1			34	
41	Goleszyn		1			20											
42	Jarosławice		1			33		1			30		1			28	
	Powiat hrubieszowski		19		494	171	665	14		328	124	452	11	1	357	127	484
	Lud. miej. — 9 994, 1 szkoła na 769 mk., 1 uczeń na 28 mk., Lud. wiej. — 84 098 1 szkoła na 14 016 mk. 1 uczeń na 492 mk.							L. m. — 10 926, 1 szk. — 1 214 mk., 1 uczeń — 33 mk., L. w. — 91 224 1 szk. — 22 806 mk. 1 uczeń — 735 mk.					L. m. — 9 689, 1 szk. — 1 211 mk., 1 uczeń — 27 mk., L. w. — 79 071 1 szk. — 19 764 mk. 1 uczeń — 622 mk.				

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
	Powiat zamojski																
43	Biłgoraj		1		67			1		29			1		57		
44	Frampol		1		42			1		10			1		41		
45	Goraj							1		25			1		39		
46	Janów		1		68			1		42			1		57		
47	Józefów		1		32			1		17			1		21		
48	Krasnobród							1		16			1		36		
49	Kraśnik		1		44			1		52			1		45		
50	Krzyszów		1		30			1		29			1		29		
51	Szczebrzeszyn		2	1	86			1	1	72			1		36		
52	Tomaszów		1		43			1		36			1	1	51		
53	Zaklików		1		31			1		28			1		42		
54	Zamość		1		42			1		32			1		30		
55	Tarnogród		1		59			1		21			1		29		
56	Urzędów		1		53			1		95			1		115		
57	Dzierżkowice		1			22		1			20						
58	Irena												1			40	
59	Kłodnica		1		32												
60	Łuchów		1		34												
61	Strzyżów		1		40			1			18				brak lokalu		
Powiat zamojski			17	1	597	128	725	16	1	504	38	542	15	1	628	40	668
Lud. miej. — 23 525, 1 szkoła na 1 680 mk., 1 uczeń na 28 mk., Lud. wiej. — 135 805 1 szkoła na 33 951 mk. 1 uczeń na 492 mk.								L. m. — 10 926, 1 szk. — 728 mk., 1 ucz. — 20 mk., L. w. — 148 959 1 szk. — 74 479 mk. 1 ucz. — 3 919 mk.					L. m. — 15 487, 1 szk. — 1 032 mk., 1 ucz. — 24 mk., L. w. — 142 610 1 szk. — 142 610 mk. 1 ucz. — 3 565				

1	2	3	1838						1850						1860					
			4		5			6		7			8		9					
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R			
Lp.	M	W																		
	Powiat krasnystawski																			
62	Krasnystaw		2		69				3		80				2		80			
63	Chełm		2		72				2		62			1	1	66				
64	Gorzków		1		9				1		10			1		29				
65	Pawłów		1		14				1		14			1		29				
66	Puchaczów		1		40				1		47			1		40				
67	Sawin		1		28				1		36			1		52				
68	Tarnogóra		1		21				1		40			1		48				
69	Turobin		1		59				1		38			1		25				
70	Zółkiewka		1		10				1		17									
71	Chudcze		1			14														
72	Czułczyce		1			1			1			9		1			6			
73	Ruda		1			12			1			7		1			11			
74	Skierbieszów								1			15								
75	Wysokie		1			9			1			15		1			25			
	Powiat krasnystawski		15		322	36	358	16		344	46	390	12	1	369	42	411			
			Lud. miej. — 11 768, 1 szkoła na 1 070 mk., 1 uczeń na 36 mk., Lud. wiej. — 75 897 1 szkoła na 18 966 mk. 1 uczeń na 2 108 mk.						L. m. — 11 029, 1 szk. — 919 mk., 1 ucz. — 32 mk., L. w. — 80 665 1 szk. — 20 166 mk. 1 ucz. — 1 753 mk.						L. m. — 10 726, 1 szk. — 1 072 mk., 1 ucz. — 29 mk., L. w. — 81 283 1 szk. — 27 094 mk. 1 ucz. — 1 935 mk.					

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
Gubernia lubelska			77	5	2 132	452	2 584	70	6	2 151	316	2 467	59	8	2 526	353	2 880
			Lud. miej. — 67 694, 1 szkoła na 1 147 mk., 1 uczeń na 30 mk., Lud. wiej. — 407 560 1 szkoła na 20 378 mk. 1 uczeń na 902 mk.					L. m. — 56 961, 1 szk. — 904 mk., 1 ucz. — 25 mk., L. w. — 442 760 1 szk. — 34 054 mk. 1 ucz. — 1 392 mk.					L. m. — 63 450, 1 szk. — 1 057 mk., 1 ucz. — 25 mk., L. w. — 409 310 1 szk. — 40 930 mk. 1 ucz. — 1 287 mk.				

Gubernia płocka

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	Miasta	Wsie	Szkoł		Uczniów			Szkoł		Uczniów			Szkoł		Uczniów		
			R	P	Miasta	Wsie	Razem	R	P	Miasta	Wsie	Razem	R	P	Miasta	Wsie	Razem
Powiat płocki																	
1	Płock		2	3	195			3	6	464			3	5	427		
2	Bielsk		1		33			1		44			1		54		
3	Bodzanów							1		24			1		91		
4	Czerwińsk		1		67			1		39			1	2	101		
5	Drobin		1		47			1		41			1		42		
6	Płońsk		1		87			1	1	70			1		118		
7	Sochocin		1		51			1		41			1		67		
8	Wyszygród		1		105			3		93			3		103		
9	Zakroczym		1		49			1	1	135			1		96		

1	2		3		1838					1850					1860				
					4		5			6		7			8		9		
					R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
Lp.	M	W																	
10	Aleksandryjska Kolonia								1						1			27	
11	Biała Brzeźnica								1						1			46	
12	Białkowo		1			23			1						1			8	
13	Boguszyn								1						1			46	
14	Boryszewo		1			15			1						1			54	
15	Cieksyn		1			8			1						1			38	
16	Czarnowo								1						1			72	
17	Dziedzice								1						1				
18	Garwolew								1						1			39	
19	Maszewo		1			86			1						1			68	
20	Naruszewo								1						1				
21	Orszynowo		1			45													
22	Podolszyce		1			29			1						1			59	
23	Pomiechów								1										
24	Powsino		1			60			1						1			46	
25	Radzikowo		1			17			1										
26	Rembowo		1			73			1						1			82	
27	Wycejewo														1			40	
Powiat płocki			18	3	634	356	990	29	8	951	557	1508	28	7	1099	625	1724		
Lud. miej. — 12 218, 1 szkoła na 1 018 mk., 1 uczeń na 19 mk.									L. m. — 11 601, 1 szk. — 552 km., 1 ucz. — 12 mk.					L. m. — 13 302, 1 szk. — 665 mk., 1 ucz. — 12 mk.,					
Lud. wiej. — 66 337 1 szkoła na 7 371 mk. 1 uczeń na 186 mk.									L. w. — 73 251 1 szk. — 4 883 mk. 1 ucz. — 131 mk.					L. w. — 68 928 1 szk. — 5 320 mk. 1 ucz. — 110 mk.					

1	2	3	1838					1850					1860				
			4		5			6		7			8		9		
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
Lp.	M	W															
	Powiat lipnowski																
28	Lipno		2		113			2		150			2	1	120		
29	Bobrowniki		1		31			1		40			1		55		
30	Dobrzyń		1		53			2		162			2		114		
31	Skempe		1		124			1		96			2		120		
32	Rypin		2		60			2		117			2		169		
33	Białe Błoto							1			21						
34	Bogucin							1			27						
35	Bógpomóż							1			50		1		37		
36	Brzeźno							1			47		1		41		
37	Brzozówka							1			164		1		50		
38	Dobrzejewice							1			52				brak nauczyciela		
	Fabianki																
39	Rumunki							1			19						
40	Gaj Rumunki							1									
41	Głowińsk							1			26						
42	Gnojne Grabiny							1			22						
43	Grzęby							1			26						
44	Jackowo							1			29						
45	Janiów		1		35			1									
46	Jasień Rumunki										21						
47	Jeziorki Rumunki							1			25						
48	Kleszczyn							1			9						
49	Kierz							1			8						
50	Liciszewy							1			35						
51	Łąki Rumunki							1			44		1		21		
52	Łęk Osiecki							1			30		1		62		

1	2		3		1838						1850						1860					
					4		5				6		7				8		9			
					R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R			
Lp.	M	W																				
53	Makowiec								1				44									
54	Michałkowo								1				15	1				14				
55	Nowogród								1				54									
56	Obory								1				22									
57	Oborki								1				41									
58	Oleśno								1				12									
59	Orłowskie Rumunki								1				10									
60	Radzynek								1				10									
61	Rybitwy								1				31									
62	Ryszewek								1				15									
63	Skrzypków								1				31									
64	Teodorów Rumunki								1				26									
65	Tomaszewo								1				44	1				38				
66	Wielgie						40															
67	Wilcze Kąty						30															
68	Witkowo Rumunki								1				26									
69	Włęcz								1				25									
70	Wolskie Rumunki								1				50	1				45				
71	Zbojenko								1				10									
72	Morgowo								1				38									
Powiat lipnowski			10		381	105	486	45		565	1 159	1 724	17	1	578	308	886					
			Lud. miej. — 6.815, 1 szkoła na 974 mk., 1 uczeń na 18 mk., Lud. wiej. — 79 736 1 szkoła na 26 578 mk. 1 uczeń na 759 mk.						L. m. — 7 070, 1 szk. — 1 010 mk., 1ucz. — 11 mk., L. w. — 84 732 1 szk. — 2 230 mk. 1ucz. — 69 mk.						L. m. — 7 437, 1 szk. — 815 mk., 1ucz. — 13 mk., L. w. — 82 280 1 szk. — 10 285 mk. 1ucz. — 267 mk.							

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
	Powiat mławski																
73	Mława		2	1	177			3		158			2		155		
74	Biezuń		1		127			1		95			1		130		
75	Raciąż		1		82			1		68			1		70		
76	Radzanów		1		50			1		53			1		50		
77	Sierpc		2		70			3	2	227			2	2	165		
78	Szreńsk		1		86			1		81			1		72		
79	Zuromin		1		118			1		70			1		114		
80	Giżyno							1			7						
81	Lutocin		1			25					27						
82	Niechłomin		1			32											
83	Rościszewo		1			63											
84	Sokołowy Kąt		1			30											
Powiat mławski			13	1	710	150	860	12	2	752	34	786	9	2	756		756

Lud. miej. — 8 452,
 1 szkoła na 845 mk.,
 1 uczeń na 12 mk.,
 Lud. wiej. — 63 189
 1 szkoła na 15 797 mk.
 1 uczeń na 421 mk.

L. m. — 7 888,
 1 szk. — 606 mk.,
 1 ucz. — 10 mk.,
 L. w. — 67 239
 1 szk. — 33 619 mk.
 1 ucz. — 2 490 mk.

L. m. — 10 267,
 1 szk. — 1 027 mk.,
 1 ucz. — 14 mk.,
 L. w. — 70 456
 brak szkół
 brak szkół

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
	Powiat ostrołęcki																
85	Ostrołęka		1		18			1		86			1	1	132		
86	Brok		1		78			1		43			1		86		
87	Czyżewo		1		54			1		33			1		38		

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
88	Andrzejów		1		82			1		71			1		80		
89	Myszyniec		1		66			1		50			1		58		
90	Nur		1		67			1		33			1		43		
91	Ostrów		1		80			1		99			1		128		
92	Jasienica		1			35		1			38		1			56	
93	Goworowo		1			34		1			49		1			38	
94	Jelonki		1			23											
95	Kadzidło		1			60		1			52		1			78	
96	Kleczków		1			52		1			33						
97	Kowalewice							1			66		1			81	
98	Paprocie							1			146		1			107	
99	Piski		1			28		1			41						
100	Poreby		1			24		1			27						
101	Rosochate		1			91		1			39						
102	Rzekuń		1			38		1			16						
103	Troszyn		1			54		1			20						
104	Wąsewo		1			28		1			32		1			35	
105	Zareby		1			64		1			31		1			64	
106	Żużel		1			28		1			34		1			42	
Powiat ostrołęcki			20		445	559	1 037	21		415	624	1 039	15	1	565	501	1 066
Lud. miej. — 5 779, 1 szkoła na 826 mk., 1 uczeń na 13 mk., Lud. wiej. — 68 852 1 szkoła na 5 738 mk. 1 uczeń na 128 mk.								L. m. — 8 768, 1 szk. — 1 252 mk., 1 uc. — 21 mk., L. w. — 67 179 1 szk. — 5 167 mk. 1 uc. — 107 mk.					L. m. — 7 085, 1 szk. — 1 012 mk., 1 uc. — 17 mk., L. w. — 67 426 1 szk. — 9 492 mk. 1 uc. — 134 mk.				

1 Lp.	2		3		1838			1850			1860						
	M	W	4		5			6		7			8		9		
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
	Powiat przasnyski																
107	Przasnysz		2		187			3	1	113			3	1	268		
108	Chorzele		1		89			1		70							
109	Ciechanów		1		85			2	1	108			1	1	60		
110	Janów		1		88			1		63							
111	Gołymin		1			18		1			26		1			17	
112	Jednoroziec		1			20											
113	Lipiny							1			25						
114	Lipowiec							1			20						
115	Małowidz		1			35											
116	Niezbórz		1			50		1			54						
117	Wola Wodzyńska							1			44		1			26	
Powiat przasnyski			9		449	123	572	12	2	354	169	523	6	2	328	43	371

Lud. miej. — 5 949,
1 szkoła na 1 189 mk.,
1 uczeń na 13 mk.,

Lud. wiej. — 66 186
1 szkoła na 16 546 mk.
1 uczeń na 537 mk.

L. m. — 5 640,
1 szk. — 627 mk.,
1 ucz. — 15 mk.,
L. w. — 68 808
1 szk. — 13 744 mk.
1 ucz. — 407 mk.

L. m. — 5 554,
1 szk. — 926 mk.,
1 ucz. — 17 mk.,
L. w. — 66 868
1 szk. — 33 434 mk.
1 ucz. — 1 555 mk.

1 Lp.	2		3		1838			1850			1860						
	M	W	4		5			6		7			8		9		
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
	Powiat pułtuski																
118	Pułtusk		2	2	125			3	3	173			3	4	254		
119	Maków		1		162			1		90			1		70		
120	Nasielsk		1		66			1		60			1		52		
121	Nowe Miasto		1		29			1		59			1		43		

			1838						1850						1860					
1	2	3	4		5			6		7			8		9					
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R			
122	Rożan		1		47			1		45			1		85					
123	Serock		1		83			1		60			1		94					
124	Wyszaków		1		50			1		79			1		65					
125	Branszczyk							1			59		1			37				
126	Chmielowo							1			21									
127	Długosiodło							1			11		1			28				
128	Gąsewo		1			46		1			34		1			33				
129	Marianów							1			38									
130	Nowa Wieś		1			52		1			33		1			26				
131	Nury							1			32									
132	Obrytte							1			45		1			26				
133	Pniewo							1			21		1			68				
134	Winnica							1			7									
Powiat pułtuski			10	2	562	98	660	19	3	566	301	867	15	4	663	218	881			
Lud. miej. — 7 083, 1 szkoła na 708 mk., 1 uczeń na 13 mk., Lud. wiej. — 69 239 1 szkoła na 34 619 mk. 1 uczeń na 706 mk.								L. m. — 7 610, 1 szk. — 588 mk., 1 ucz. — 13 mk., L. w. — 71 169 1 szk. — 7 117 mk. 1 ucz. — 236 mk.					L. m. — 7 917, 1 szk. — 609 mk., 1 ucz. — 12 mk., L. w. — 75 974 1 szk. — 11 661 mk. 1 ucz. — 348 mk.							
Gubernia płocka			79	6	3 181	1 391	4 572	138	15	3 603	2 844	6 447	90	16	3 989	1 695	5 684			
Lud. miej. — 46 296, 1 szkoła na 908 mk., 1 uczeń na 14 mk., Lud. wiej. — 413 539 1 szkoła na 12 163 mk. 1 uczeń na 297 mk.								L. m. — 48 577, 1 szk. — 694 mk., 1 ucz. — 13 mk., L. w. — 432 368 1 szk. — 5 209 mk. 1 ucz. — 149 mk.					L. m. — 51 572, 1 szk. — 770 mk., 1 ucz. — 13 mk., L. w. — 431 932 1 szk. — 11 998 mk. 1 ucz. — 255 mk.							

Gubernia podlaska

			1838						1850						1860									
1 Lp.	2 Miasta		3 Wsie		4 Szkół			5 Uczniów			6 Szkół			7 Uczniów			8 Szkół			9 Uczniów				
					R	P	Miasta	Wsie	Razem	R	P	Miasta	Wsie	Razem	R	P	Miasta	Wsie	Razem					
	Powiat bialski																							
1	Biała				2		60			1		52			1		41							
2	Janów				1		56			1		44			1		28							
3	Kodeń				1		55			1		53			1		14							
4	Łomazy				1		66			1		99			1		64							
5	Łosice				1		64			1		71			1		48							
6	Konstantynów				1		22			1		69			1		24							
7	Pieszczac				1		30			1		26			1		21							
8	Rossosz				1		60			1		66			1		44							
9	Sarnaki				1		27			1		46			1		34							
10	Terespol				1		21			1		30			1		20							
11		Huszczka			1			32																
12		Knychówek			1			14																
13		Komornia							1			40												
Powiat bialski					13		461	46	507	11		556	40	596	10		338		338					
										Lud. miej. — 9 267, 1 szkoła na 842 mk., 1 uczeń na 20 mk., Lud. wiej. — 58 135 1 szkoła na 29 067 mk. 1 uczeń na 1 264 mk.					L. m. — 9 093, 1 szk. — 909 mk., 1 ucz. — 16 mk., L. w. — 57 551 1 szk. — 57 551 mk. 1 ucz. — 1 433 mk.					L. m. — 9 155, 1 szk. — 915 mk., 1 ucz. — 24 mk., L. w. — 54 485 brak szkół brak szkół				

1	2	3	1838					1850					1860					
			4		5			6		7			8		9			
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	
Lp.	M	W																
	Powiat łukowski																	
14	Bobrowniki		1		36				1		46				1		29	
15	Garwolin		1		36				1		115				1		89	
16	Łaskarzew		1		51				1		94				1		62	
17	Łuków		1	1	57				1	1	87				1	1	162	
18	Maciejowice		1		54				1		50				1		68	
19	Osieck		1		14				1		51				1		70	
20	Parysów		1		49				1		43				1		68	
21	Stoczek		1		30				1		58				1		52	
22	Żelechów		1		50				1		73				1		79	
	Powiat łukowski		9	1	377			377	9	1	617			617	9	1	679	679

Lud. miej. — 8 883,
 1 szkoła na 888 mk.,
 1 uczeń na 24 mk.,
 Lud. wiej. — 81 875
 brak szkół
 brak szkół

L. m. — 9 220,
 1 szk. — 922 mk.,
 1 ucz. — 15 mk.,
 L. w. — 84 567
 brak szkół
 brak szkół

L. m. — 7 860,
 1 szk. — 786 mk.,
 1 ucz. — 11 mk.,
 L. w. — 84 817
 brak szkół
 brak szkół

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
	Powiat radzyński																
23	Kock		1		45			1		104			1		62		
24	Łysobyki		1		58			1		75			1		46		
25	Międzyrzec		2		106			1	1	115			1		59		
26	Ostrów		1		90			1		89			1		59		
27	Parczew		1		68			1		52			1		30		
28	Radzyń		1		97			1		115			1		82		
29	Serokomla		1		34			1		40							
30	Sławatycze		1		29			1		58			1		96		
31	Wisznice		1		32			1		30							
32	Włodawa		1	1	35			1		31							
33	Wohyń		1		57			1		64							
34	Orchówek		1			12		1			26						
35	Radcze		1			10		1			32						
36	Rudno							1			72						
	Powiat radzyński		14	1	651	22	673	14	1	773	130	903	7		434		434

Lud. miej. — 14 126,
 1 szkoła na 1 086 mk.,
 1 uczeń na 22 mk.,
 Lud. wiej. — 80 334
 1 szkoła na 40 176 mk.
 1 uczeń na 3 651 mk.

L. m. — 15 413,
 1 szk. — 1 100 mk.,
 1 ucz. — 19 mk.,
 L. w. — 87 515
 1 szk. — 29 171 mk.
 1 ucz. — 673 mk.

L. m. — 13 260,
 1 szk. — 1 900 mk.,
 1 ucz. — 30 mk.,
 L. w. — 83 664
 brak szkół
 brak szkół

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
37	Powiat siedlecki		1		30			1		25			1		24		
38	Kossów		1		62			1		35			1		41		
39	Liw		1		51			1		26			1		10		
40	Mokobody		1		41			1		66			1		60		
41	Mordy		2	1	144			2	2	112			2	2	171		
42	Siedlce		1		79			1		96			1		55		
43	Sokołów		1	1	70			2	1	128			2	1	56		
44	Węgrów		1		30			1		29			1		36		
45	Sterdyń																
46	Elżbietów							1			31		1			65	
47	Płatkownica							1			34		1			32	
48	Przeszlin		1			37		1			34		1			60	
49	Ocięte							1			34		1			45	
	Zbuczyn		1			19		1			43		1			34	
Powiat siedlecki			11	2	507	56	563	14	3	517	142	659	15	3	453	236	689
			Lud. miej. — 8 223, 1 szkoła na 748 mk., 1 uczeń na 16 mk., Lud. wiej. — 84 140 1 szkoła na 42 070 mk. 1 uczeń na 1 503 mk.					L. m. — 9 464, 1 szk. — 717 mk., 1 ucz. — 18 mk., L. w. — 91 572 1 szk. — 22 893 mk. 1 ucz. — 645 mk.					L. m. — 8 613, 1 szk. — 615 mk., 1 ucz. — 19 mk., L. w. — 85 571 1 szk. — 17 114 mk. 1 ucz. — 320 mk.				
Gubernia podlaska			47	4	1 996	124	2 120	48	5	2 463	312	2 775	41	4	1 904	236	2 140
			Lud. miej. — 40 499, 1 szkoła na 900 mk., 1 uczeń na 20 mk., Lud. wiej. — 304 484 1 szkoła na 50 747 mk. 1 uczeń na 2 455 mk.					L. m. — 43 190, 1 szk. — 800 mk., 1 ucz. — 17 mk., L. w. — 321 120 1 szk. — 64 224 mk. 1 ucz. — 1 088 mk.					L. m. — 38 888, 1 szk. — 904 mk., 1 ucz. — 20 mk., L. w. — 308 237 1 szk. — 77 055 mk. 1 ucz. — 1 305 mk.				

Gubernia radomska

1	2	3	1838					1850					1860				
			4		5			6		7			8		9		
			Szkół		Uczniów			Szkół		Uczniów			Szkół		Uczniów		
			R	P	Miasta	Wsie	Razem	R	P	Miasta	Wsie	Razem	R	P	Miasta	Wsie	Razem
	Powiat radomski																
1	Radom		2	3	189				3	5	233				3	2	189
2	Głowaczew		1		78				1		45				1		41
3	Gniewoszew		1		56				1		36				1		28
4	Janowiec		1		78				1		37				1		40
5	Jedlińsk		1		43				1		78				1		95
6	Kozienice		1		93				1		92				1		55
7	Ryczywół		1		35				1		75				1		43
8	Skaryszew		1		85				1		71				1		41
9	Wierzbica		1		46				1		92				1		38
10	Wycmierzyce		1		90				1		58				1		45
11	Zwoleń		1		99				1		127				1		65
12	Błoniejew								1			26					
13	Chynów		1			29			1			35					
14	Jedlnia		1			58			1			44			1		33
15	Kiedrzyn		1			32											
16	Kozłów		1			18											
17	Leżenica		1			18			1			15					
18	Olszów								1			19					
19	Małęczyn		1			18											
20	Pelaszów		1			21			1			23					
21	Przewóz		1			21											
22	Słupca		1			23			1			51			1		42
23	Sołtyków		1			21											

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
24	Studnia							1			10						
25	Wólka Tyżyńska		1			21		1			16						
Powiat radomski			23	3	892	280	1 172	22	5	944	239	1 183	15	2	680	75	755

Lud. miej. — 15 631,
1 szkoła na 1 042 mk.,
1 uczeń na 18 mk.,
Lud. wiej. — 89 635
1 szkoła na 8 149 mk.
1 uczeń na 320 mk.

L. m. — 17 673,
1 szk. — 981 mk.,
1 ucz. — 19 mk.,
L. w. — 94 120
1 szk. — 10 457 mk.
1 ucz. — 393 mk.

L. m. — 18 745,
1 szk. — 1 249 mk.,
1 ucz. — 27 mk.,
L. w. — 97 375
1 szk. — 48 688 mk.
1 ucz. — 1 432 mk.

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
Powiat opatowski																	
26	Opatów		2		50			2		52			2		61		
27	Ciepielew		1		73			1		36			1		42		
28	Cmielów		1		62			1		68			1		73		
29	Iłża		1		113			1		90			1		81		
30	Kunów		1		118			1		65			1		70		
31	Lipsko		1		46			1		30			1		32		
32	Łagów		1		55			1		60			1		30		
33	Słupia Nowa		1		63			1		26			1		41		
34	Solec		1		88			1		62			1		50		
35	Wąchock		1		79			1		55			1		50		
36	Wierzbnik		1		66			1		46			1		40		

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
37	Michałow												1				28
38	Nietulisko												1				41
39	Parszów							1			18		1				24
40	Rzeczniów		1			63		1			30		1				19
41	Starachowice		1			64		1			29						
Powiat opatowski			14		813	127	940	15		590	77	667	16		570	112	682

Lud. miej. — 17 056,
1 szkoła na 1 421 mk.,
1 uczeń na 21 mk.,
Lud. wiej. — 67 333
1 szkoła na 33 666 mk.
1 uczeń na 530 mk.

L. m. — 15 293,
1 szk. — 1 274 mk.,
1 ucz. — 26 mk.,
L. w. — 70 864
1 szk. — 23 621 mk.
1 ucz. — 920 mk.

L. m. — 14 485,
1 szk. — 1 180 mk.,
1 ucz. — 25 mk.,
L. w. — 70 876
1 szk. — 17 749 mk.
1 ucz. — 633 mk.

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
42	Powiat opoczyński																
	Opoczno		2		60			2		108			2		67		
43	Białaczew		1		78			1		53			1		80		
44	Bodzentyn		1		41			1		44			1		79		
45	Końskie		2	1	91			2	1	160			2	1	105		
46	Odrzywół		1		30			1		48			1		40		
47	Przedbórz		1		82			1		93			1		74		

1	2	3	1838					1850					1860				
			4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
48	Przysucha		1		40			1		65			1		50		
49	Radoszyce		1		50			1		58			1		82		
50	Szydłowiec		2		96			2		92			2		77		
51	Żarnów		1		34			1		45			1		37		
52	Bzin		1			22		1			21		1			30	
53	Chlewiska		1			30		1			28		1			39	
54	Samsonów												1			38	
55	Sielpia												1			39	
56	Suchedniów		1			52		1			63		1			51	
Powiat opoczyński			16	1	602	104	706	16	1	766	112	878	18	1	691	197	888

Lud. miej. — 13 000,
1 szkoła na 929 mk.,
1 uczeń na 22 mk.,
Lud. wiej. — 114 097
1 szkoła na 38 032 mk.
1 uczeń na 1 097 mk.

L. m. — 12 413,
1 szk. — 955 mk.,
1 ucz. — 16 mk.,
L. w. — 133 948
1 szk. — 44 649 mk.
1 ucz. — 1 195 mk.

L. m. — 13 187,
1 szk. — 1 060 mk.,
1 ucz. — 17 mk.,
L. w. — 114 250
1 szk. — 22 850 mk.
1 ucz. — 579 mk.

1	2	3	1838					1850					1860				
			4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
57	Powiat sandomierski																
57	Sandomierz		2	2	131			1	1	80			1		63		
58	Bogoria		1		16			1		5			1		25		
59	Iwaniska		1		15			1		32			1		30		
60	Klimontów		1		40			1		56			1		47		
61	Koprzywnica		1		31			1		44			1		60		

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
62	Lasocin		1		16			1		59			1		62		
63	Osiek		1		45			1		27			1		40		
64	Ożarów		1		18			1		26			1		25		
65	Połaniec		1		43			1		49			1		35		
66	Raków		1		30			1		19			1		56		
67	Staszów		2		75			2		60			2		82		
68	Tarłów		1		18			1		17			1		43		
69	Zawichost		1		39			1		41			1		67		
70	Rytwiany		1			78		1			28		1			49	
71	Sobótka		1			56											
72	Szczuka		1			58		1			80						
Powiat sandomierski			18	2	522	192	714	16	1	515	108	623	15		635	49	684
			Lud. miej. — 13 516, 1 szkoła na 795 mk., 1 uczeń na 26 mk., Lud. wiej. — 54 943 1 szkoła na 18 314 mk. 1 uczeń na 286 mk.					L. m. — 14 559, 1 szk. — 970 mk., 1 ucz. — 28 mk., L. w. — 59 772 1 szk. — 29 881 mk. 1 ucz. — 553 mk.					L. m. — 13 208, 1 szk. — 880 mk., 1 ucz. — 21 mk., L. w. — 59 421 1 szk. — 59 421 mk. 1 ucz. — 1 212 mk.				
Gubernia radomska			71	6	2 829	708	3 532	69	7	2 815	536	3 351	64	3	2 576	433	3 009
			Lud. miej. — 59 203; 1 szkoła na 1 020 mk., 1 uczeń na 21 mk. Lud. wiej. — 326 010 1 szkoła na 17 158 mk. 1 uczeń na 464 mk.					L. m. — 59 938, 1 szk. — 1 033 mk., 1 ucz. — 21 mk., L. w. — 358 704 1 szk. — 18 879 mk., 1 ucz. — 669 mk.					L. m. — 59 625, 1 szk. — 1 084 mk., 1 ucz. — 23 mk. L. w. — 341 922 1 szk. — 28 493 mk. 1 ucz. — 789 mk.				

Gubernia warszawska

1	2	3	1838						1850						1860					
			4		5				6		7				8		9			
			Szkół		Uczniów				Szkół		Uczniów				Szkół		Uczniów			
			R	P	Miasta	Wsie	Razem	R	P	Miasta	Wsie	Razem	R	P	Miasta	Wsie	Razem			
	Powiat warszawski ¹																			
1	Błonie		1		74				1		104									
2	Czersk		1		25				1		39									
3	Goszczyn		1		70				1		60									
4	Góra Kalwaria		1		52				1		61									
5	Grodzisk		1		53				1		66									
6	Grójec		1		68				1		73									
7	Mogilnica		1		102				1		104									
8	Mszczonów		2		105				2		113									
9	Nadarzyn		1		68				1		57									
10	Nowy Dwór		1		63				1		82									
11	Piaseczno		1		52				1		128									
12	Przybyszew		1		95				1		56									
13	Tarczyn		1		40				1		32									
14	Warka		1		96				1		112									
15	Bielany								1		68									
16	Błędów		2			144			2		118									
17	Borów		1			105			1		85									
18	Borzęcin								1		31									
19	Boża Wola								1		18									
20	Bronisze								1		30									
21	Brudno								szkoła nowo otwarta											
22	Brzeziny								brak nauczyciela											
23	Coniew		1		44				1		12									

¹ W 1820 r. w szkołach elementarnych uczyło się dzieci: w Czersku — 74, Błoniu — 73, Grójcu — 72, Górze Kalwarii — 26, Goszczynie — 83, Mszczonowie — 130, Mogilnicy — 73, Nowym Dworze — 74, Piasecznie — 55, Tarczynie — 33 i Warce — 68.

1	2	3	1838						1850					1860				
			4		5			6		7			8		9			
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	
Lp.	M	W																
24		Cząstków	1			20			brak nauczyciela									
25		Czerniaków							brak nauczyciela									
26		Głowczyn						1			20							
27		Głusk							szkoła nowo otwarta									
28		Gocław																
29		Gorzki							" " "									
30		Góra						1			75							
31		Grabów						1			25							
32		Jabłonna						1			59							
33		Jasieniec	1			12		1			15							
34		Jazgarzew						1			57							
35		Kamieńsk							brak nauczyciela									
36		Kazuń						1			31							
37		Kobiałka	1			32												
38		Koło						1			33							
39		Konary	1			56		1			25							
40		Leszno						1			16							
41		Lesznówola						1			36							
42		Łenczyn	1			51		1			16							
43		Łomna	1			68		1			51							
44		Marki	1			16		1			22							
45		Michów							szkoła nowo otwarta									
46		Mokotów	1			30		1			45							
47		Nieporęty						1			32							
48		Obory	1			46												
49		Odolany						1			48							
50		Olszewice							szkoła nowo otwarta									
51		Pęcice						1			22							
52		Pieczyska							szkoła nowo otwarta									

1	2	3	1838					1850					1860				
			4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
53		Powązki	1			56		1			56						
54		Powsin						1			42						
55		Pruszków						1			18						
56		Salomeja						1			38						
57		Skierdy						1			28						
58		Słomczyn	1			28		1			105						
59		Szopy						1			51						
60		Skrzeszew								brak nauczyciela							
61		Stara Iwiczna	1			103		1			115						
62		Wilanów	1			45		1			15						
63		Wilczków						1			59						
64		Winiary								szkoła nowo otwarta							
65		Wola															
		Przypkowska	1			36		1			22						
66		Ząbki	1			22		1			20						
67		Zerzno						1			38						
68		Żabieniec								brak nauczyciela							
69		Żbików						1			24						
70		Raszyn	1			39		1			62						
Powiat warszawski			35		963	953	1916	56		1087	1683	2770					

Lud. miej. — 10 380,
 1 szkoła na 692 mk.,
 1 uczeń na 11 mk.,
 Lud. wiej. — 113 469
 1 szkoła na 5 673 mk.
 1 uczeń na 119 mk.

L. m. — 11 146,
 1 szk. — 830 mk.,
 1 ucz. — 11 mk.,
 L. w. — 120 766
 1 szk. — 3 013 mk.
 1 ucz. — 72 mk.

1	2	3	1838					1850					1860				
			4		5			6		7			8		9		
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
Lp.	M	W															
	Powiat stanisławowski ¹																
1	Cegłów		1		34			1		31							
2	Dobre		1		29			1		20							
3	Jadów		1		43			1		35							
4	Kałużyn		2		109			1		56							
5	Karczew		1		18			1		77							
6	Kamieńczyk		1		70			1		59							
7	Koźbiel		1		35			1		20							
8	Latowicze		1		64			1		94							
9	Mińsk		1		53			1		105							
10	Okuniew		1		61			1		54							
11	Radzymin		1		90			1		80							
12	Siennica		1		43			1		36							
13	Stanisławów		1		60			1		86							
14	Czerwonka		1			48		1			34						
15	Dąbrówka		1			34		1			40						
16	Dębe Wielkie							1			42						
17	Długo Wola							1			32						
18	Gadna							1			16						
19	Iłowo							1			82						
20	Kiczki		1			43		1			35						
21	Klembów		1			28											
22	Kobyłka		1			24		1			28						
23	Oleksianka		1			26											

¹ W 1820 r. w szkołach elementarnych uczyło się dzieci: w Cegłowie — 37, w Kamieńczuku — 47, w Karczewie — 67, w Kałużynie — 41, Latowiczach — 72, Radzyminie — 88, w Siennicy — 38, Stanisławowie — 39 i Koźbieli — 35.

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
24	Pniewnik		1			42		1			42						
25	Wiązownia		1			40		1			26						
26	Wielgolas		1			30		1			34						
Powiat stanisławowski			23		709	315	1 024	24		763	411	1 174					
Lud. miej. — 7 110, 1 szkoła na 508 mk., 1 uczeń na 10 mk., Lud. wiej. — 64 451 1 szkoła na 7 161 mk. 1 uczeń na 211 mk.								L. m. — 7 430, 1 szk. — 571 mk., 1 ucz. — 10 mk., L. w. — 69 841 1 szk. — 6 349 mk. 1 ucz. — 169 mk.									

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
Powiat włocławski																	
1	Włocławek		2	2	245			3	2	450			5	4	477		
2	Babiak		1		56			1		83			1		31		
3	Brdów		1		68			1		102			1		85		
4	Brześć		1		95			1		102			1		90		

1	2	3	1838					1850					1860				
			4		5			6		7			8		9		
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
Lp.	M	W															
5	Chodecz		1		41				2		105			2		99	
6	Izbica		2		100				2		100			2		96	
7	Kowal		1		82				2		194			2		141	
8	Lubień		1		9				1		26			1		38	
9	Lubraniec		1		33				1		84			1		103	
10	Nieszawa		1		93				1		150			1		150	
11	Osięciny		1		21				1		56			1		38	
12	Piotrków		1		29				1		62			1		48	
13	Przedecz		2		82				2		125			2		141	
14	Radziejowo		1		44				1		111			1		120	
15	Raciążek		1		31				1		47			1		56	
16	Służewo		1		32				1		81			1		68	
17	Sompolno		1		109				1		98			1		71	
18	Bagno								1			27					
19	Blenna		1			30			1			36					
20	Bronisławica		1			19			1			35		1		51	
21	Bycz		1			19			1			24					
22	Byczyna								1			30					
23	Chociszew								1			30					
24	Cewty		1			17											
25	Ciechocinek Stary		1			32			1			99		1		64	
26	Ciechocinek Nowy								1			43		1		47	
27	Czarnocice		1			7			1			15		1		9	
28	Dąb Wielki		1			37			1			37		1		48	
29	Dobierzyn								1			15					
30	Duninów		1			20											

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
31		Dziwie	1			15		1			15		1			35	
32		Głuszyn						1			8						
33		Goczki															
		Niemieckie	1			11											
34		Golska Huta															
		Holendry	1			23		1			32						
35		Józefka	1			30											
36		Kalinowiec	1			19											
37		Kamienna	1			18		1			38						
38		Kłobia	1			13		1			29		1			57	
39		Kłobka						1			11						
40		Kłotno	1			17		1			22		1			30	
41		Koneck						1			28						
42		Koneckie															
		Holendry	1			30		1			41						
43		Kościelna Wieś						1			14		1			25	
44		Koźki	1			18		1			9						
45		Kruszyn						1			12		1			38	
46		Lubanie						1			82		1			81	
47		Lubsin						1			31						
48		Lubieniec	1			18											
49		Lubomin	1			41		1			15						
50		Łanieża	1			25		1			56		1			76	
51		Łowiczek						1			22						

1	2	3	1838						1850						1860					
			4		5				6		7				8		9			
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R			
Lp.	M	W																		
52	Mchowo		1			34			1			20			1		25			
53	Michowice								1			20								
54	Modzerowo		1			48			1			33								
55	Mostki		1			21														
56	Mąkoszyn								1			20								
57	Nowa Wieś		1			37			1			48		1		47				
58	Orle		1			28			1			17		1		16				
59	Osiecz Wielki								1			18		1		34				
60	Ostrowąs		1			20			1			27								
61	Pasieka Holendry								1			43		1		33				
62	Pińczata								1			20								
63	Przyruda								1			33								
64	Przysypka		1			21			1			22		1		19				
65	Przywieczerzyn								1			27								
66	Psary								1			36								
67	Rudzk Wielki								1			36								
68	Śaldno								1			21								
69	Rakutowo		1			27			1			54		1		41				
70	Sarnowo		1			32			1			26		1		33				
71	Sarnówka		1			13			1			61								
72	Sędzin		1			22			1			41								
73	Słońsk		1			28			1			37		1		47				
74	Smilowice		1			13			1			18								
75	Stara Wieś — Radziejewo																			
76	Straszewo		1			10			1			31		1		52				

brak uczniów

szkoła zamknięta w 1860

1	2	3	1838					1850					1860				
			4		5			6		7			8		9		
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
Lp.	M	W															
77	Synogać																
	Holendry																
78	Stypin							1				13			1		28
79	Wieniec							1				26			1		59
80	Wawrzyny											32					
81	Holendry							1									
	Wrzęca							1				38			1		55
82	Ujma Wielka		1				18										
83	Witów		1				27			1		46			1		53
84	Zakrzewo							1				28			1		19
85	Zbrachlin							1				29			1		24
86	Zbrachlin Kolonia							1				27					
87	Żarowo		1				9			1		27			1		29
88	Żaryń		1				27			1		25					
89	Grabkowo		1				32			1		26			1		33
Powiat włocławski			60	2	1 170	926	2 096	85	2	1 976	1 882	3 858	55	4	1 852	1 208	3 060
Lud. miej. — 15 188, 1 szkoła na 759 mk., 1 uczeń na 13 mk., Lud. wiej. — 78 196 1 szkoła na 1 955 mk. 1 uczeń na 85 mk.								L. m. — 18 816, 1 szk. — 784 mk., 1 uczeń — 9,5 mk., L. w. — 94 761 1 szk. — 1 341 mk. 1 uczeń — 50 mk.					L. m. — 19 566, 1 szk. — 674 mk., 1 uczeń — 10 mk., L. w. — 70 692 1 szk. — 4 517 mk. 1 uczeń — 59 mk.				

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
	Powiat łowicki ¹																
1	Bolimów		1		81			1		80							
2	Łowicz		2	1	207			3	1	276							
3	Sochaczew		2		131			2		102							
4	Wiskitki		1		46			2		116							
5	Bednary		1			58		1			30						
6	Bełchów		1			20		1			25						
7	Bocheń							1			37						
8	Brochów		1			23		1			56						
9	Bronisław							1			14						
10	Brzozów							1			20						
11	Chróśliń		1			83		1			59						
12	Dąbkowice		1			28		1			30						
13	Dąbrowa		1			50		1			44						
14	Domaniewice		1			79		1			58						
15	Feliksów							1			40						
16	Franciszków		1			36		1			35						
17	Gąolin		1			56		1			70						
18	Kamienna		1			42		1			45						
19	Kamion							1			41						
20	Kampinos		1			23		1			49						
21	Kozłów Biskupi							1			18						
22	Kromnów							1			70						
23	Królewskie Famułki							1			29						
24	Kompina		1			69		1			49						

¹ W 1820 r. w szkołach elementarnych uczyło się: w Bolimowie — 61, w Łowiczu, — 263, Sochaczewie — 24 i w Wiskitkach — 69 dzieci.

1	2	3	1838					1850					1860				
			4		5			6		7			8		9		
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
Lp.	M	W															
25	Łaguszew		1			30		1			70						
26	Łyszkowice		1			54		1			63						
27	Mistrzewice		1			11		1			23						
28	Młodzieszyn							1			28						
29	Mostki							1			34						
30	Mysłaków							1			34						
31	Myszory							1			20						
32	Nieborów							1			37						
33	Niedzwiaady		1			26		1			56						
34	Płaskocin		1			64											
35	Pszczonów		1			32		1			28						
36	Reczyce							1			20						
37	Rozłazłów							1			61						
38	Secymin		1			43		1			23						
39	Walewice		1			19		1			22						
40	Wiersze							1			34						
41	Wilków		1			20		1			20						
42	Zielkowice							1			37						
43	Zyrardów							1			50						
Powiat łowicki			27	1	465	866	1 331	46	1	574	1 479	2 053					
Lud. miej. — 4 987, 1 szkoła na 712 mk., 1 uczeń na 11 mk., Lud. wiej. — 54 231 1 szkoła na 2 582 mk. 1 uczeń na 60 mk.								L. m. — 6 254, 1 szk. — 695 mk., 1 ucz. — 11 mk., L. w. — 63 544 1 szk. — 1 672 mk. 1 ucz. — 43 mk.									

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
	Powiat rawski ¹																
1	Rawa		2		105			2		169							
2	Bendków		1		25			1		37							
3	Bielawy		1		42			1		50							
4	Brzeziny		2		132			3		152							
5	Biała		1		37			1		46							
6	Głowno		1		44			1		102							
7	Inowłów		1		30			1		51							
8	Jeżów		1		79			1		71							
9	Nowe Miasto		1		49			1		38							
10	Skierniewice		2		151			2		150							
11	Stryków		1		45			1		44							
12	Sobota		1		33			1		37							
13	Tomaszów		1	1	249			2	2	289							
14	Ujazd		1		35			1		85							
15	Białynin		1			25											
16	Borowo		1			68		1			51						
17	Brzozów							1			42						
18	Budzieszewice		1			29		1			21						
19	Ceniawy							1			27						
20	Chełmce							1			25						
21	Chodków							1			26						
22	Chorzęciny		1			16		1			19						
23	Dmosiny		1			36		1			28						
24	Czerniewice		1			19		1			27						
25	Dobra		1			47		1			14						

¹ W 1820 r. uczyło się w szkołach elementarnych uczniów: w Rawie — 65, w Brzezinach — 94, w Nowym Mieście — 49, w Skierniewicach — 113, w Sobocie — 54, w Białej — 12 i w Ujeździe — 52.

1	2	3	1838					1850					1860				
			4		5			6		7			8		9		
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
Lp.	M	W															
26		Doleck							1								25
27		Felicjanów							1								36
28		Gańków	1				22		1								22
29		Gańkówek							1								52
30		Glinnik							1								51
31		Głogowiec							1								48
32		Głuchów	1				29		1								73
33		Godzanów	1				9										
34		Janisławice	1				20		1								26
35		Katarzynów							1								64
36		Kochanów							1								50
37		Kołacinek	1				20		1								40
38		Korabiewice	1				16										
39		Kozle	1				13		1								22
40		Krzemienica	1				22		1								25
41		Lewin	1				19		1								32
42		Lipiec	1				21		1								20
43		Lubochnia	1				32		1								33
44		Łazanów	1				121		1								64
45		Łaznowska Wola							1								82
46		Łęgonice							1								28
47		Maków	1				123		1								114
48		Mąkolica	1				38		1								44
49		Miedniewice	1				26										
50		Milanów	1				26										
51		Niesułków	1				33		1								37
52		Oszkowiec	1				18										

1	2	3	1838					1850					1860				
			4		5			6		7			8		9		
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
Lp.	M	W															
53	Puszcza																
	Korabiewska	1			31			1				24					
54	Rzeczniów							1				35					
55	Rzeczyca	1			30			1				42					
56	Sadkowce							1				37					
57	Skoczewy	1			18												
58	Słupia	1			38			1				28					
59	Szczawin	1			22												
60	Świędów							1				35					
61	Teleszyn	1			20			1				57					
62	Teosin							1				57					
63	Wolica							1				30					
64	Wysokiennice	1			32			1				13					
65	Żelechlinek	1			16												
66	Zdżary	1			23			1				43					
Powiat rawski			51	1	1056	1078	2134	62	2	1321	1669	2990					
Lud. miej. — 14 738, 1 szkoła na 819 mk., 1 uczeń na 13 mk., Lud. wiej. — 92 670 1 szkoła na 2 725 mk. • 1 uczeń na 86 mk.								L. m. — 15 655, 1 szk. — 745 mk., 1 ucz. — 12 mk., L. w. — 101 624 1 szk. — 2 363 mk. 1 ucz. — 61 mk.									

1	2	3	1838					1850					1860				
			4		5			6		7			8		9		
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
Lp.	M	W															
	Powiat gostyński ¹																
1	Gąbin		2		91			2		149							
2	Gostynin		2		359			2		252							
3	Dąbrowice		1		124			1		123							
4	Iłów		1		30			1		30							
5	Kiernoża		1		32			1		20							
6	Krośniewice		1		81			1		61							
7	Kutno		1		80			2		153							
8	Osmolin		1		59			1		55							
9	Zychlin		1		46			1		79							
10	Augustopol							1			38						
11	Bąków		1			29		1			35						
12	Brwilno		1			33		1			23						
13	Chojenko		1			61		1			23						
14	Czermno							1			34						
15	Donnerszruk							1			61						
16	Dzierzbice		1			31		1			26						
17	Georgienthal							1			38						
18	Głogowiec							1			11						
19	Gołębiew		1			38		1			22						
20	Dobrzelin		1		nowo założona			1			30						
21	Grabin							1			32						
22	Grochów							1			13						
23	Gulewo							1			20						
24	Januszew							1			56						

¹ W 1820 r. uczyło się w szkołach elementarnych: w Gąbinie — 76 uczniów, Gostyninie — 58, Dąbrowicach — 90, Krośniewicach — 72, Kutnie — 163, Osmolinie — 51, Kiernozi — 60 i Zychlinie — 90 uczniów.

1	1838						1850						1860								
	2		3		4		5			6			7			8			9		
	Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R			
25		Kaszewy		1			34		1			20									
26		Kocierzew		1			55		1			170									
27		Krubin							1			54									
28		Krzyżak		1			42														
29		Liliopól		1			44		1			30									
30		Luszyn							1			20									
31		Lwówek		1			128		1			65									
32		Łanięta		1			35		1			47									
33		Łazniki		1			35														
34		Łąkoszyn		1			30		1			17									
35		Mostki		1			26														
36		Nowa Wieś							1			89									
37		Nowe							1			30									
38		Oporów		1			71		1			41									
39		Orłów		1			31		1			22									
40		Ossowe		1			87		1			24									
41		Pieczyska							1			31									
42		Piotrów		1			29		1			17									
43		Plecka Dąbrowa							1			19									
44		Poboż		1			27		1			19									
45		Radziwie		1			62		1			37									
46		Rdutów		1			72		1			25									
47		Ruszków		1			33		1			42									
48		Rybno							1			28									
49		Sady							1			58									
50		Sanniki		1			33		1			24									

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
51	Słubica		1			26		1			60						
52	Strugienice		1			43		1			44						
53	Strzelcy							1			42						
54	Suserz		1			38											
55	Szczawin		1			26		1			18						
56	Slesin							1			40						
57	Trąbki							1			9						
58	Tropin		1			24		1			24						
59	Witusza							1			31						
60	Wymysły (Niemieckie)		1			29		1			15						
61	Wroczyń		1			26		1			47						
62	Woltersdorff		1			35		1			19						
63	Zduny		1			65		1			61						
64	Zgórze		1			26		1			27						
65	Złaków Borowy		1			54		1			91						
66	Złaków Kościelny		1			57		1			60						
Powiat gostyński			47		902	1507	2409	65		922	1979	2901					
Lud. miej. — 9 091, 1 szkoła na 826 mk., 1 uczeń na 11 mk., Lud. wiej. — 72 527 1 szkoła na 2 012 mk. 1 uczeń na 48 mk.								L. m. — 9 927, 1 szk. — 827 mk., 1 ucz. — 11 mk., L. w. — 94 761 1 szk. — 1 788 mk. 1 ucz. — 77 mk.									

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
	Powiat łęczycki																
1	Łęczyca		1		112			3		180							
2	Aleksandrów		2		191			2		167							
3	Dąbie		2		125			2		276							
4	Grabów		1		21			1		72							
5	Grzegorzew		1		57			1		55							
6	Kazimierz		1		31												
7	Kłodawa		1		7			2	2	115							
8	Konstantynów		2		254			2	1	243							
9	Łódź		3	1	321			3		343							
10	Ozorków		2		204			2		263							
11	Parzęczew		1		24			1		80							
12	Piątek		1		29			1		62							
13	Poddębica		1		39			1		118							
14	Zgierz		3		285			5		281							
15	Adamów							1			40						
16	Andrzejów		1			38		1			24						
17	Antoniew							1			36						
18	Babice							1			23						
19	Bełdów		1			15											
20	Będków							1		brak nauczyciela							
21	Bierzwienna							1			22						
22	Błonie		1			32		1			24						
23	Boguszyce		1			30											
24	Borysławice		1			26		1			10						
25	Bruzycza		1			36		1		brak uczniów							

1	2	3	1838						1850						1860					
			4		5			6		7			8		9					
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R			
Lp.	M	W																		
26	Brysk		1			20														
27	Budzynek							1				21								
28	Chełmno		1			28		1				62								
29	Chojny		1			15		1				24								
30	Dąbrowa		1			30		1				42								
31	Dąbrówka		1			23		1				22								
32	Deżnica Wielka		1			16														
33	Dębina							1				28								
34	Gieczno							1				42								
35	Gostków							1				3								
36	Góra		1			23		1				24								
37	Góra Św. Małgorzaty							1				140								
38	Górki		1			26		1				26								
39	Grabieniec							1				50								
40	Grabina		1			42		1				20								
41	Huta Brudzińska							1				50								
42	Janków		1			16		1				67								
43	Karkoszki							1				22								
44	Komaszyce		1			18		1				62								
45	Kowalewice		1			26		1				41								
46	Krasnodęby							1				29								
47	Ksawerów							1				33								
48	Ktery							1				9								
49	Liżnica		1			24							6							
50	Ładorudź		1			26		1				34								

1	2	3	1838						1850						1860					
			4		5			6		7			8		9					
			R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R			
Lp.	M	W																		
51	Łagiewniki							1												
52	Łąki		1			17							30							
53	Łusie		1			29							32							
54	Mierczyn							1					42							
55	Nowosolnia							1					140							
56	Orszewice							1					49							
57	Osiny							1					22							
58	Pieczew		1			17		1					23							
59	Przybyłów		1			25		1					31							
60	Pustkowa Góra		1			17		1					35							
61	Rąbień		1			58		1					50							
62	Ruda Bugaj							1					41							
63	Rzuchów		1			24		1					nowo otwarta							
64	Siedlec		1			26		1					14							
65	Sielcza Duża		1			6		1					9							
66	Słowik		1			41		1					44							
67	Sobótka parafia																			
68	Chelmno		1			29														
69	Sobótka parafia																			
	Sobótka		1			34														
	Strzegocin		1			27		1					18							
70	Tum		1			13		1					49							
71	Tur		1			18														
72	Umienie							1					8							
73	Władysławów		1			41		1					43							
74	Witonia							1					30							

			1838					1850					1860				
1	2	3	4		5			6		7			8		9		
Lp.	M	W	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
75	Zarzew		1			14		1			24						
76	Zawadka Stara		1			21											
77	Zawadka		1			33		1			35						
78	Zgniłe Błoto							1			16						
Powiat łęczycki			61	1	1700	1000	2700	80	3	2225	1815	4070					
Lud. miej. — 30 817, 1 szkoła na 1467 mk., 1 uczeń na 18 mk., Lud. wiej. — 81 831 1 szkoła na 2 098 mk. 1 uczeń na 81 mk.								L. m. — 37 541, 1 szk. — 1 225 mk., 1 ucz. — 16 mk., L. w. — 89 911 1 szk. — 1 634 mk. 1 ucz. — 49 mk.									
Gubernia warszawska			304	5	6965	6 645	13 610	418	8	8 898	10 918	19 816					
Lud. miej. 92 311, 1 szkoła na 955 mk., 1 uczeń na 13 mk., Lud. wiej. — 557 375 1 szkoła na 2 800 mk. 1 uczeń na 84 mk.								L. m. — 106 769, 1 szk. — 861 mk., 1 ucz. — 12 mk., L. w. — 635 208 1 szk. — 2 096 mk. 1 ucz. — 58 mk.									

Szkoły

Rząd.		Pryw.		Uczniów
M	Ż	M	Ż	
19	6	22	36	4 490

Warszawa

Ludność 100 000
 1 szkoła na 1 204 mk.
 1 uczeń na 22 mk.

	1838					1850					1860				
	Szkoł		Uczniów			Szkoł		Uczniów			Szkoł		Uczniów		
	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R	R	P	M	W	R
W Królestwie Polskim bez Warszawy	882	38	27 042	16 968	44 010	1113	67	33 760	22 987	56 747					
	Lud. miejska 486 051, 1 szkoła na 996 mk., 1 uczeń na 18 mk., Lud. wiejska 3 388 200 1 szkoła na 7 771 mk. 1 uczeń na 198 mk.					L. m. — 512 004, 1 szk. — 899 mk., 1 ucz. — 15 mk., L. w. — 3 602 133 1 szk. — 5 876 mk. 1 ucz. — 161 mk.									
W Królestwie Polskim z Warszawą	907	96	31 532	16 968	48 500										
	Lud. miejska 586 051, 1 szkoła na 1 026 mk., 1 uczeń na 18 mk., Lud. wiejska 3 388 200 1 szkoła na 7 771 mk. 1 uczeń na 227 mk.														

Stan szkół w guberniach Królestwa Polskiego w 1839/40

Gubernie

Szkoły	Mazowiecka		Krakowska		Sandomierska		Kaliska		Lubelska		Płocka		Podlaska		Augustowska		Razem	
	Szkół	Uczniów	Szkół	Uczniów	Szkół	Uczniów	Szkół	Uczniów	Szkół	Uczniów	Szkół	Uczniów	Szkół	Uczniów	Szkół	Uczniów	Szkół	Uczniów
Rządowe																		
Specjalne	4	531															4	531
Gimnazja	2	1 194	1	324	1	375	1	351	2	669	1	415	1	343	2	639	11	4 310
Powiatowe	8	1 295	1	216	2	241	3	533	2	193	3	428	2	264	1	117	22	3 287
Rzemieśnicze	13	3 477	9	511	7	598	9	1 101	10	705	7	463	7	175	4	165	66	7 195
Elementarne	367	20 685	81	4 450	62	3 124	180	9 939	64	2 711	120	5 421	44	2 264	39	3 362	957	51 956
Prywatne																		
Średnie																		
a) męskie	5	198															5	198
b) żeńskie	28	1 408	4	103	4	137	3	130	6	197	3	104	5	80	4	102	57	2 261
Elementarne	53	2 149	1	22	3	63	9	205			4	98					70	2 537
Razem	480	30 937	97	5 626	79	4 538	205	12 259	84	4 475	138	6 929	59	3 126	50	4 385	1 192	72 275
%	40,3	42,8	8,1	7,8	6,6	6,3	17,3	17	7	6,2	11,6	9,6	4,9	4,3	4,2	6		

Stan gimnazjów w Królestwie Polskim w roku 1839/40

Lp.	Gimnazja	Nauczycieli	Uczniów													
			Razem	Płatnych	Bezpłatnych	Stypendystów	Ukończyło 8 kl.	Wyznanie					Pochodzenie społeczne			
								Rzym.-kat.	Grek.-kat.	Prawosł.	Ewang.	Żydzi	Szlachta	Urzednicy	Mieszczanie	Chłopi
1	Pałac Kazimierzowski	25	603	477	126	12	41	537		14	45	7	120	302	163	18
2	ul. Leszno	20	591	456	135	6	37	487		16	60	28	141	293	136	17
3	Kieleckie	20	324	245	79		21	317	1		6		90	134	61	39
4	Radomskie	21	375	262	113	7	10	367		2	6	2	141	139	69	26
5	Piotrkowskie	22	351	265	86	10	22	326		2	21	2	166	126	39	20
6	Lubelskie	21	410	385	125	16	17	386	8	5	7	4	114	168	124	
7	Płockie	21	415	263	152	6	17	389		2	23	1	182	167	65	2
8	Łukowskie	20	343	252	80	11	16	332	4		3		158	128	53	10
9	Łomżyńskie	19	294	211	83	1	14	290		2	2		137	109	28	2
10	Suwalskie	20	345	236	109		17	329			16		80	229	16	20
11	Szczebrzeszyńskie	15	259	200	59		10	251	2	5		1	148	85	12	4
Razem		224	4310	3252	1147	69	222	4011	15	48	189	45	1477	1880	766	158
%				73,1	26,9			93,1	0,3	1,1	4,4	1,1	32	43	22	3

Stan szkół powiatowych w Królestwie Polskim w roku 1839/40

Lp.	Szkoły	Nauczycieli	Uczniów														
			Razem	Płatnych	Bezpłatnych	Stypendystów	Ukończyło	Wyznanie					Pochodzenie społeczne				
								Rzym. kat.	Grek. kat.	Prawosl.	Ewang.	Żydzi	Szlachta	Urzędnicy	Mieszczanie	Chłopi	
1	W-wa, Freta	10	244	117	127	9	23	234			2	7	1	17	106	121	
2	„ Królewska	10	213	128	85		12	176			3	27	7	50	100	63	
3	„ Muranów	9	123	77	46	8	13	88			4	11	20	36	37	45	
4	„ Nowy Świat	10	150	94	56		6	129			4	11	6	11	33	106	
5	Łowicka	10	121	57	64		12	114		4	3		32	52	37		
6	Włocławska	10	155	86	69		14	138				17	50	68	18	19	
7	Łęczycka	10	222	156	66		31	216				6	116	67	37	2	
8	Rawska	10	67	49	18		5	61				5	1	24	20	23	
9	Pińczowska	9	216	148	68		32	213				2	1	54	70	88	4
10	Sandomierska	9	155	102	53	2	20	155						27	49	79	
11	Końska	9	86	55	31	6	9	86						50	29	7	
12	Kaliska	14	303	181	122		24	266		2	28	7	66	151	80	16	
13	Wieluńska	10	138	69	69		15	120		1	10	7	16	69	43	10	
14	Sieradzka	10	92	40	52		13	88				3	1	25	52	15	
15	Opolska	9	89	66	23		8	89						21	45	23	
16	Hrubieszowska	9	104	63	41		15	78	22			3	1	5	42	56	1
17	Pułtuska	10	215	142	70	3	29	211		2	2		123	68	18	6	
18	Mławska	8	143	81	61	1	9	140				3		82	57	3	1
19	Lipnowska	9	70	26	44		9	68				2		21	41	8	
20	Siedlecka	9	134	86	48	1	21	127		7				56	46	16	13
21	Biała*	9	130	65	65		14	89		34				30	65	34	1
22	Sejneńska	8	117	77	40		11	115		1		1		31	41	6	39
Razem		211	3 287	1 965	1 318	30	345	3 001	64	22	141	52	943	1 308	926	112	
%				59,8	40,2			91,3	1,9	0,6	4,3	1,6	29,7	38,8	28,1	3,4	

* 7 mahometan.

Stan szkół prywatnych średnich w Królestwie Polskim w 1839/40

Gubernie	Szkoly męskie										Szkoly żeńskie											
	Uczniowie										Uczennice											
	Liczba szkół	Nauczycieli	Na pensji	Dochodzących	Razem	Wyznanie			Poch. spol.		Liczba szkół	Nauczycieli	Na pensji	Dochodzących	Razem	Wyznanie					Pochodz. spol.	
						Kat.	Praw.	Ew.	Szlachta	Mieszczanie						Kat.	Gr.-un.	Praw.	Ew.	Żyd.	Szlachta	Urzędnicy
Warszawa	4	43	69	79	148	121	9	18	81	67	24	157	335	909	1 244	1 040			157	47	520	712
Mazowiecka	1	7	20	30	50	44		6	29	21	4	28	69	95	164	138			22	4	106	58
Krakowska											4	17	71	32	103	99			4		93	10
Sandomierska											4	19	35	102	137	130		3	3	1	60	77
Kaliska											3	24	18	112	130	111		1	12	6	72	38
Lubelska											6	47	103	94	197	176	3	12	4	2	160	37
Płocka											3	20	13	91	104	97		2	5		95	9
Podlaska											5	27	27	53	80	79			1		70	10
Augustowska											4	18	16	86	102	92		2	5	3	73	29
Razem	5	50	89	109	198	165	9	24	110	88	57	357	687	1 574	2 261	1 962	3	20	213	63	1 249	980
%			44,9	55,1		83,3	4,5	12	56	44			30,4	69,6		86,8		0,9	9,4	2,8	55,4	44,6

Stan prywatnych szkół niższych w Królestwie Polskim w 1839/40

Lp.	Gubernie	Liczba szkół						Liczba uczniów			Wyznanie					Porównanie z 1838/39	
		W miastach	We wsiach	Razem	M.	Ż.	Koed.	Uczniów	Uczennic	Razem	Rz.-kat.	Gr.-kat.	Prawosł.	Ewang.	Żyd.	+	-
1	Warszawa	48		48	13	24	11	798	1 115	1 913	1 670		2	162	79	158	
2	Mazowiecka	4	1	5	1	2	2	129	107	236	94			141	1		202
3	Krakowska	1		1		1			22	22	22					22	
4	Sandomierska	3		3		3			63	63	60			2	1	33	
5	Kaliska	8	1	9		9			205	205	188		4	13			9
6	Lubelska																
7	Płocka	4		4	1	3		10	88	98	90			8			
8	Podlaska																
9	Augustowska																
Razem		68	2	70	15	42	13	937	1 600	2 537	2 124		6	326	81	213	211
%		97,2	2,8		21,4	60	18,6	36,9	63,1		82,8			13,7	3,2		

Stan niedzielnych szkół rzemieślniczych w 1839/40

Gubernie	Liczba			Wyznanie uczniów					Porównanie z 1838/39			
	Szkół	Naucz.	Uczniów	Rz.-kat.	Gr.-kat.	Praw.	Ewang.	Żyd.	Szkół		Uczniów	
									+	-	+	-
Warszawa	5	47	2 520	2 216		7	297				76	
Mazowiecka	8	15	957	545			412		2		436	
Krakowska	9	9	511	450				61				20
Sandomierska	7	11	598	592			6				53	
Kaliska	9	18	1 101	838			240	23	1		101	
Lubelska	10	23	705	606	95		4					55
Płocka	7	13	463	385			76	2	1		47	
Podlaska	7	14	175	151	20			4	3		50	
Augustowska	4	5	165	68			66	31		1		19
Razem	66	155	7 195	5 851	115	7	1 101	121	7	1	763	94
%				81,3	1,6	0,1	15,3	1,7				

Stan szkół elementarnych w Królestwie Polskim w 1839/40

Dyrekcje	Szkoly								Uczniów			Wyznanie					Opiekunów		
	Ilość	W miastach	We wsiach	Katolickie	Ewangelickie	Żydowskie	Męskie	Żeńskie	Koedukacyjne	M.	Ż.	Razem	Rzym.-kat.	Gr.-kat.	Pravosl.	Ewangel.	Żydowskie	Duchown.	Świec.
Warszawa	28	28		22	1	5	20	7	1	1 840	737	2 577	1 868	3	20	254	432	6	3
Mazowiecka	339	115	224	245	94		12	13	314	10 620	7 438	18 108	11 853		13	5 943	299	212	83
Krakowska	81	51	30	81			3	3	75	2 328	1 615	4 450	4 278			71	101	60	13
Sandomierska	62	45	17	55	7				62	2 101	1 023	3 124	2 944		1	131	48	42	12
Kaliska	180	63	117	161	19		3	1	176	6 101	3 838	9 939	8 039		7	1 649	244	112	20
Lubelska	64	54	10	63	1		5	3	56	1 872	839	2 711	2 243	343	4	27	94	48	7
Płocka	120	51	69	73	47		8	10	102	3 561	1 860	5 421	3 844		1	1 329	247	56	6
Augustowska	30	34	5	36	3				38	2 554	808	3 362	2 429	11	3	665	254	29	7
Podlaska	44	40	4	43	1		4	2	38	1 565	699	2 264	1 873	348	15	2	26	38	4
Razem	957	481	476	779	173	5	55	40	862	32 542	18 857	51 956	39 371	705	64	10 071	1745	603	155

Stan szkół warszawskich w 1860

A. Szkoły publiczne	Ilość uczniów	Razem
I. Realne szkoły powiatowe		
ul. Freta	170	
„ Królewska	221	
„ Leszno	215	606
II. Handlowa Szkoła Niedzielną	349	349
III. Rzemieślnicze szkoły niedzielne		
ul. Freta	831	
„ Krakowskie Przedmieście	700	
„ Królewska	596	
„ Leszno	383	
„ Nowomiejska	187	
„ Praga	61	2 758
B. Szkoły prywatne		
I. Żeńskie pensje:		
Barszczewskiego	70	
Boguskiej	100	
Braun	85	
Brzezińskiej	102	
Czajkowskiej	90	
Fetter	54	
Geren	80	
Holtza	26	
Jurkiewiczza	90	
Kirchner	91	
Konradi	20	
Kraków	30	
Krukowskiej	31	
Legra	80	
Leszczyńskiego	44	
Leśniewskiej	102	
Misiewicz	13	
Nejer	50	
Paprockiej	28	
Piątek	56	
Piątkowskiej	53	
Słońskiej	20	
Stawińskiej	67	
Szylnowskiej	36	
Witkowskiej	54	
Wutte	40	
Zakonu Sakramentek	61	
„ Wizytek	72	1 645

	Ilość uczniów	Razem
II. Wyższe szkoły męskie Markowicza	50	50
III. Wyższe szkoły żeńskie Bonaszewicz	6	6
IV. Niższe szkoły żeńskie Petit Puchalskiej Warsz. Zboru Ewangelickiego	8 22 195	225
V. Elementarne szkoły męskie Bon Broniewskiego Kaplińskiego Księży augustianów Księży misjonarzy Milewskiego Szefera	49 49 28 136 104 42 20	428
VI. Szkoły elementarne żeńskie Aspid Bem Berndt Czerkiewicz — czasowo zamknięta Duczyńskiej Dzwonkowskiej Frieman Gomulińskiej Grodzińskiej Grzegorzewskiej Hohenlinger Hromińskiej Januszyńskiej Jastrzębskiej Klepackiej Konińskiej Kuczyńskiej P. Kuczyńskiej Z. Mańkowskiej Michałowskiej Miller Pinian Petrowej Prosińskiej Ritter	4 65 24 38 18 20 29 30 15 12 20 12 17 15 11 14 24 22 10 20 37 10 28 58	

	Ilość uczniów	Razem
Seweryn	14	
Skarbek	23	
Sobczyńskiej	22	
Stanczykiewicz	23	
Stankiewicz	7	
Starzyńskiej	14	
Steinbrich	22	
Steinwurcel	15	
Stopczyk	9	
Stypułkowskiej	16	
Szefer	34	
Szydłowskiej	13	
Szymańskiej	3	
Szysler	12	
Szreter	24	
Świnarskiej	23	
Traczyńskiej	10	
Troszczyńskiej	16	
Wohl	56	
Wołkowej	11	
Wiśniewskiej A.	26	
Wiśniewskiej K.	6	
Wścieklicy	26	
Wyczółkowskiej	32	
Wyspiańskiej	20	
Zalewskiej	9	
Zawadzkiej	10	
Zborowskiej	11	
Zielińskiej	15	1 075
VII. Żydowskie szkoły elementarne		
A. męskie		
na ul. Bagno	117	
„ „ Dzikiej	111	
„ „ Nalewki	131	
„ „ Topiel	40	399
B. żeńskie		
na ul. Nalewki	137	
„ „ Orlej	89	226
	Ogółem	7767

Stan szkół w Królestwie Polskim w latach 1839, 1845, 1850, 1855, 1860

Dyrekcje	Szkoly publiczne							Szkoly prywatne			Razem szkół	Nauczycieli		Uczniów						
	Gimnazja	Powiatowe	Elementarne				Niedz. rzem.	Średnie	Niższe	Elementarne		Szkół publ.	Szkół pryw.	M.	Ż.	Razem	Pochodzenie społeczne			
			M.	Ż.	Koeđ.	Wiejskie											Szlachta i urzęd.	Urzęd.	Mieszczanie	Chłopi
1839																				
Warszawska	2	8	22	16	90	226	14	31	9	70	488	472	185	23 102	11 300	34 402	4 536		21 640	8 226
Krakowska	1	1			43	40	9		5	4	103	107	12	3 319	1 546	4 865	513		2 902	1 450
Sandomierska	1	2			44	16	7		8	6	84	99	12	3 169	1 133	4 302	471		3 153	678
Kaliska	1	3			66	106	9		13	4	202	259	14	7 679	3 556	11 235	835		6 803	3 597
Lubelska	2	2			40	14	12		6	5	91	121	24	2 237	723	2 960	533		2 188	239
Podlaska	1	2	1		37	6	7		6	4	64	71	8	2 210	662	2 872	826		1 820	226
Płocka	1	3			47	30	6	4		6	101	133	49	5 034	2 317	7 351	980		3 477	2 894
Augustowska	2	1		1	35	7	5		4	4	59	94	5	2 414	777	3 191	990	320 ¹	1 457	424
Razem	11	22	23	17	402	445	69	35	51	103	1 192	1 356	309	49 164	22 014	71 178	9 684	320	43 440	17 734
%														69,0	31,0		13,6	0,5	61,0	24,9
1845																				
Warsz. + Kaliska	4	11	25	19	149	421	30	38	15	90	798	716	117	30 951	15 890	46 841	2 579	2 468	25 733	16 011
Radomska + Kielecka	2	2	5	5	87	52	19	8	1	9	190	195	25	7 819	3 627	11 446	461	518	7 838	2 629
Płocka + Podlaska	3	4			91	20	22		8		148	180	25	4 586	1 512	6 098	512	478	4 352	756
Płocka	1	2	9	10	47	22	7	2		5	105	129	43	4 911	2 203	7 114	743	362	3 555	2 754
Augustowska	2	1			40	13	6		2	4	68	100	10	2 544	811	3 355	399	468	1 648	840
Razem	12	20	39	34	414	528	84	48	26	108	1 309	1 320	220	50 811	24 043	74 854	4 694	4 294	43 176	22 990
%														67,9	32,1		6,2	5,8	57,7	30,3
1850																				
Warszawska	1	7	21	18	71	340	18	6	4	73	559	468	28	17 740	9 521	27 261	1 169	633	12 381	13 078
Piotrkowska	1	2			39	112	6	1	3	7	171	166	15	5 471	3 021	8 492	540	376	3 858	3 718
Kaliska	1	1			5	109	9	4	8		137	194	17	6 644	4 230	10 874	288	206	6 325	4 055
Radomska	1	3	3	3	43	17	9	6		1	86	108	27	2 918	1 308	4 226	173	304	3 198	551
Kielecka	1		5	3	43	35	11	3		9	110	92	25	4 157	2 198	6 355	140	341	3 883	1 991
Lubelska + Podlaska	1	3	6	3	89	22	22	5	1	6	158	169	17	5 124	1 715	6 839	592	643	4 634	970
Płocka	2	2	9	10	66	63	10	4		13	179	200	30	5 147	2 532	7 679	656	316	3 441	3 266
Augustowska	2	1			42	22	6	3	2	1	79	102	22	3 000	924	3 924	583	352	2 156	833
Razem	10	19	44	37	398	720	91	32	18	110	1 479	1 499	181	50 201	25 449	75 650	4 141	3 171	39 876	28 462
%														66,3	33,6		5,4	4,1	52,7	37,6
1855																				
Warszawska	1	7	28	19	68	329	19	23	17	52	563	436	13	13 369	9 380	22 749	773	636	10 575	10 759
Piotrkowska	1	3	3	2	36	114	6	6	1	13	185	199	22	4 659	2 447	7 106	448	313	3 302	3 041
Kaliska	1	1	1	1	56	80	9	5		14	168	168	23	6 995	4 667	11 662	300	240	6 313	4 434
Radomska	1	2	3	2	43	11	9	4	1	4	80	91	12	2 784	1 284	4 068	228		3 188	475
Kielecka	1	1	6	6	41	34	9	3	1	6	108	110	20	3 838	1 884	5 722	272	388	3 558	1 504
Lubelska	1	4	6	4	67	15	18	5		8	128	140	24	4 120	1 463	5 583	556	578	3 700	691
Płocka	1	3	8	9	36	58	10	4	2	12	143	146	32	4 328	2 023	6 351	562	269	3 357	2 163
Augustowska	1	2	2	1	40	15	6	2	1	1	71	100	4	2 551	715	3 266	434	338	1 652	842
Razem	8	23	57	44	387	656	86	52	23	110	1 446	1 390	150	42 644	23 863	66 507	3 573	2 762	35 645	23 909
%														64,1	35,8		5,2	4,3	53,7	35,9
1860																				
Warszawska	1	7	28	19	68	274	23	36	11	72	539	535	168	20 146	11 252	31 398	1 220	945	14 092	15 142
Piotrkowska	1	3	2	2	38	93	6		10	8	163	171	25	5 838	3 380	9 218	503	369	4 753	3 593
Kaliska	1	1	1	1	56	67	9	2		13	151	181	15	6 359	3 965	10 324	271	330	6 099	3 614
Radomska	1	2	4	2	41	13	9	3		6	81	94	10	2 941	1 270	4 211	153	308	3 188	562
Kielecka	1	1	6	6	42	36	11	4	2	5	114	113	26	4 737	2 620	7 357	449	445	4 322	2 141
Lubelska	1	4	5	4	66	12	19	5	1	5	122	137	24	4 967	1 557	6 524	580	664	4 576	701
Płocka	1	3	8	9	36	45	10	3	4	10	129	130	32	5 606	2 452	8 058	790	342	4 417	2 509
Augustowska	1	2	2	1	41	17	7	2		1	74	104	7	3 497	944	4 441	495	384	2 306	1 256
Razem	8	23	56	44	388	557	94	55	28	120	1 373	1 465	307	54 091	27 440	81 531	4 461	3 787	43 753	29 518
%														66,3	33,7		5,4	4,6	53,7	36,2

¹ W 1839 podano w zestawieniu pochodzenie społeczne urzędników razem ze szlachtą (z wyjątkiem guberni augustowskiej).

Wykaz ogólny szkół elementarnych w Królestwie Polskim w 1838¹

		Liczba uczniów		
		Miasta	Wsie	Razem
Warszawa	szkół publicznych męskich	19		
Ludność miejska 100 000	„ „ żeńskich	6		
1 szkoła na 1 204 mieszk.	„ prywatnych męskich	22		
1 uczeń na 22 „	„ „ żeńskich	36	4 490	4 490
W guberni mazowieckiej	szkół miejskich publ. męsk.	105		
Ludność miejska 92 311	„ „ pryw. żeńsk.	5		
1 szkoła na 955 mieszk.	„ wiejskich publ. męsk.	199	6 965	6 645
1 uczeń na 13 „	Ludność wiejska 557 375			13 610
	1 szkoła na 2 800 mieszk.			
	1 uczeń na 84 „			
W guberni kieleckiej	szkół miejskich publ. męsk.	54		
Ludność miejska 50 570	„ „ pryw. żeńsk.	4		
1 szkoła na 872 mieszk.	„ wiejskich publ. męsk.	44	2 830	1 807
1 uczeń na 18 „	ludność wiejska 359 544			4 637
	1 szkoła na 8 171 mieszk.			
	1 uczeń na 200 „			
W guberni kaliskiej	szkół miejskich publ. męsk.	61		
Ludność miejska 84 651	„ „ pryw. żeńsk.	4		
1 szkoła na 1 302 mieszk.	„ wiejskich publ. męsk.	105	5 075	3 658
1 uczeń na 17 „	ludność wiejska 534 528			8 733
	1 szkoła na 5 042 mieszk.			
	1 uczeń na 146 „			
W guberni lubelskiej	szkół miejskich publ. męsk.	59		
Ludność miejska 67 694	„ „ pryw. żeńsk.	5		
1 szkoła na 1 147 mieszk.	„ wiejskich publ. męsk.	20	2 132	452
1 uczeń na 30 „	ludność wiejska 407 560			2 584
	1 szkoła na 20 378 mieszk.			
	1 uczeń na 902 „			
W guberni radomskiej	szkół miejskich publ. męsk.	52		
Ludność miejska 59 203	„ „ pryw. żeńsk.	6		
1 szkoła na 1 020 mieszk.	„ wiejskich publ. męsk.	19	2 829	703
1 uczeń na 21 „	ludność wiejska 326 010			3 532
	1 szkoła na 17 158 mieszk.			
	1 uczeń na 464 „			
W guberni augustowskiej	szkół miejskich publ. męsk.	34		
Ludność miejska 44 827	„ „ pryw. żeńsk.	4		
1 szkoła na 1 151 mieszk.	„ wiejskich publ. męsk.	7	2 034	188
1 uczeń na 22 „	ludność wiejska 485 160			2 222
	1 szkoła na 60 645 mieszk.			
	1 uczeń na 2 580 „			
W guberni płockiej	szkół miejskich publ. męsk.	45		
Ludność miejska 46 296	„ „ pryw. żeńsk.	6		
1 szkoła na 908 mieszk.	„ wiejskich publ. męsk.	34	3 181	1 391
1 uczeń na 14 „	ludność wiejska 413 539			4 572
	1 szkoła na 12 163 mieszk.			
	1 uczeń na 297 „			
W guberni podlaskiej	szkół miejskich publ. męsk.	41		
Ludność miejska 40 499	„ „ pryw. żeńsk.	4		
1 szkoła na 900 mieszk.	„ wiejskich publ. męsk.	6	1 996	124
1 uczeń na 20 „	ludność wiejska 304 484			2 120
	1 szkoła na 50 747 mieszk.			
	1 uczeń na 2 455 „			
W Królestwie Polskim	szkół miejskich publ. męsk.	470		
Ludność miejska 586 051	„ „ żeńsk.	6		
1 szkoła na 1 026 mieszk.	„ „ pryw. męsk.	22		
1 uczeń na 18 „	„ „ żeńsk.	73	31 532	16 968
	„ wiejskich publ. męsk.	436		48 500
	ludność wiejska 3 388 200			
	1 szkoła na 7 771 mieszk.			
	1 uczeń na 227 „			
W Królestwie Polskim bez Warszawy	szkół miejskich publ. męsk.	451		
Ludność miejska 486 051	„ „ pryw. żeńsk.	37		
1 szkoła na 996 mieszk.	„ wiejskich publ. męsk.	436	27 042	16 968
1 uczeń na 18 „	ludność wiejska 3 388 200			44 010
	1 szkoła na 7 771 mieszk.			
	1 uczeń na 198 „			

¹ Dla 1850 i 1860 r. nie podajemy zestawienia z powodu braku pełnych danych dla guberni warszawskiej.

Wykaz szkół rzemieślniczych

	1850				1860			
	Szkół	Uczniów	Razem		Szkół	Uczniów	Razem	
			Szkół	Uczniów			Szkół	Uczniów
Warszawa					6	1993		1993
Gubernia warszawska								
Powiat warszawski	3	97			3	139		
„ stanisławowski	2	59			2	43		
„ łączycki	5	399			7	746		
„ łowicki	2	92			2	101		
„ gostyński	1	40			1	38		
„ rawski	4	196			4	202		
„ włocławski	3	144	20	1 027	3	118	22	1 413
Gubernia kaliska								
Powiat piotrkowski	1	90			1	120		
„ wieluński	2	63			2	121		
„ sieradzki	3	342			3	545		
„ kaliski	3	488			3	533		
„ koniński	3	158	12	1 141	3	209	12	1 528
Gubernia radomska								
Powiat radomski	1	120			1	150		
„ opatowski	1	30			1	50		
„ sandomierski	2	65			2	117		
„ opoczyński	5	95	9	310	5	212	9	529
Gubernia kielecka								
Powiat kielecki	2	78			3	132		
„ olkuski	—	—			4	176		
„ stopnicki	3	52			1	14		
„ miechowski	3	90	7	220	2	82	10	404
Gubernia lubelska								
Powiat lubelski	3	154			2	269		
„ hrubieszowski	3	87			1	50		
„ krasnostawski	2	41			2	77		
„ zamojski	4	121	12	403	5	90	10	486
Gubernia podlaska								
Powiat bialski	1	14			1	24		
„ radzyński					1	17		
„ łukowski	4	35			3	57		
„ siedlecki	3	108	8	157	3	49	8	147

	1850				1860			
	Szkoł	Uczniów	Razem		Szkoł	Uczniów	Razem	
			Szkoł	Uczniów			Szkoł	Uczniów
Gubernia plocka								
Powiat plocki	3	215			3	321		
„ lipnowski	2	103			2	122		
„ mławski	2	105			1	67		
„ przasnyski	1	39			1	58		
„ pułtuski	1	42			2	132		
„ ostrołęcki			9	504	1	29	10	729
Gubernia augustowska								
Powiat suwalski	1	49			1	50		
„ augustowski	1	68			2	109		
„ mariampolski					1	13		
„ kalwaryjski	1	24			1	25		
„ sejneński	1	34			1	12		
„ łomżyński	1	63	5	238	1	84	7	293
Razem			82	4 000			88	7 522

Stan greckounickich szkół parafialnych w Królestwie Polskim w roku 1860

Gubernia lubelska

Miasta	Ilość uczniów	Wsie	Ilość uczniów
Chełm	18 uczniów	Buśno	brak uczniów
Dubienka	8 „	Czerniszyn	41 uczniów
Grabowiec	brak uczniów	Czułczyce	6 „
Horodło	21 uczniów	Dziakonów	34 „
Hrubieszów	55 „	Ruda	11 „
Krzyszów	7 „	Strzyżów	brak lokalu
Tarnogród	19 „	Żulin	15 uczniów
Tomaszów	27 „		
Tyszowce	69 „		
Włodawa	40 „		
Wołyń	7 „		

Gubernia augustowska

Miasto	Ilość uczniów	Wsie	Ilość uczniów
Lipsk	52 uczniów	Bala Kościelna Łabno Perstuń	brak uczniów " " " "

Gubernia podlaska

Miasta	Ilość uczniów	Wsie	Ilość uczniów
Biała	3 uczniów	Chotycze	6 uczniów
Janów	28 "	Dołha	9 "
Kodeń	40 "	Drelów	28 "
Łamazy	44 "	Gęś	brak uczniów
Łosice	48 "	Hanna	" "
Międzyrzecz		Jabłoń	4 uczniów
Stary	brak uczniów	Kijowiec	11 "
Międzyrzecz		Klonowice	
Nowy	10 uczniów	Wielka	6 "
Piszczac	21 "	Motwica	12 "
Rossosz	24 "	Proszanka	brak uczniów
Sokołów	55 "	Radcza	3 uczniów
Terespol	20 "	Uhrusk	9 "